บทที่ 4

ผลของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง "วาทวิเคราะห์เชิงจินตสาระ กรณีการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของประชาชนในชุมชนแออัดคลองเตย" เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตย รวมทั้งศึกษากระบวนการตัดสินใจและขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม โดยดำเนินการเก็บข้อมูลภายใต้กรอบของทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้า (symbolic convergence theory) และใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพคือ การสังเกต (observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผลการวิจัยเรียงลำดับปัญหานำวิจัยดังนี้

ปัญหานำวิจัยที่ 1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตยเป็นอย่างไร

ปัญหานำวิจัยที่ 2 คนในชุมชนแออัดคลองเตยมีอะไรแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

ปัญหานำวิจัยที่ 3 การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตยผ่านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมอย่างไร

ปัญหานำวิจัยที่ 4 ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตยเป็นอย่างไร

ปัญหานำวิจัยที่ 1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตย

ผลการวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของคนในชุมชน 70 ไร่ เป็นองค์ประกอบที่มีผลให้สถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนมีการแพร่หลายของจินตสาระ 26 จินตสาระ (themes) และนำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน 3 หมวด (visions) เช่น ความผูกพันของคนในชุมชนที่ผ่านการต่อสู้สิทธิในที่ดินร่วมกันมานานกว่า 10 ปี มีผลให้คนในชุมชนเรียนรู้ว่า ความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน สามารถช่วยแก้ไขปัญหาในชุมชนให้ลุล่วงไปได้ จึงได้แสดงออกมาในวิสัยทัศน์ร่วมกัน "สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน" (หรือ "ช่วยกันคนละไม้

คนละมือ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา") นอกจากนี้ กิจวัตรประจำวันของคนในชุมชนได้แก่ การชอบออกมานั่งหน้าบ้านพูดคุยทักทายคนผ่านไปมามีผลให้การแพร่กระจายจินตสาระและวิสัยทัศน์ร่วมกันในชุมชนให้รวดเร็วขึ้นและมีผลต่อการสังเกตเห็นผลประโยชน์ด้านความสวยงาม จรรโลงจิตใจของการปลูกต้นไม้ที่ได้มาจากการเข้าร่วมโครงการ เป็นต้น

รายละเอียดของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนข้อมูลทางประชากรของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม และสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่มีดังนี้

ชุมชน 70 ไร่เป็นชุมชนที่มีชื่อตามขนาดพื้นที่ของชุมชนคือ มีอาณาบริเวณที่ดินประมาณ 62.5 ไร่ (การเคหะแห่งชาติ, 2527) ที่ตั้งของชุมชน ด้านหน้าเป็นถนนที่ตัดผ่านทางรถไฟสายท่าเรือซึ่งขนานถนนอาจณรงค์ ด้านหลังเป็นบึงที่เต็มไปด้วยวัชพืชและน้ำครำ ด้านที่เหลือติดกับแนวรั้วท่าเรือคลองเตย (ดูแผนที่ชุมชนในภาคผนวก ค และประวัติชุมชนโดยละเอียดในภาคผนวก ข) ชุมชนนี้มีประวัติความเป็นมาโดยสังเขปคือ บริเวณที่ตั้งชุมชนเดิมเป็นที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทยซึ่งรัฐบาลเวนคืนที่นาเพื่อพัฒนาการขนส่งทางเรือเมื่อปี พ.ศ. 2480-2482 แต่มีประชาชนในชนบทที่อพยพมาหางานทำได้ใช้ที่ดินดังกล่าวปลูกสร้างที่อยู่อาศัยจนกลายเป็นชุมชนแออัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2513 รัฐบาลได้รับอนุมัติเงินกู้จากธนาคารโลกเพื่อขยายท่าเรือจึงเกิดปัญหาการไล่รื้อระหว่างรัฐกับประชาชนที่ยืดเยื้อจนถึงปี พ.ศ. 2516 การต่อรองผลประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนจึงประสบผลสำเร็จเนื่องจากชุมชนแออัดคลองเตยล็อค12 มีคณะกรรมการชุมชนและผู้นำที่เข้มแข็งคือ ครูประทีป อึ้งทรงธรรม ได้ทำความตกลงกับการเคหะแห่งชาติลงนามตกลงร่วมมือกันแก้ไขปัญหาการไล่รื้อ โดยอพยพชาวชุมชนไปอยู่ในที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทยในบริเวณชุมชน 70 ไร่ ปัจจุบันในอัตราตารางวาละ 1 บาทต่อเดือน เป็นเวลา 20 ปี ให้กับประชาชนเช่าอยู่อาศัย ประชาชนจึงมีที่อยู่อาศัยถาวรและถูกต้องตามกฎหมาย ลักษณะการจัดสรรที่ดินของการเคหะฯแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ที่ดินให้เช่าโดยประชาชนปลูกบ้านพักอาศัยเอง จำนวน 1083 แปลง แบ่งเป็น 8 ล๊อค 40 ซอย การเคหะแห่งชาติเป็นผู้จัดทำทางเดินซีเมนต์กว้างประมาณ 1 เมตร ให้ในแต่ละซอย จัดทำถนนสายหลักซึ่งตัดผ่านทางรถไฟสายท่าเรือเข้ามายังบริเวณ 70 ไร่เป็นถนนซีเมนต์กว้าง 12 เมตร จัดทำถนนสายรองที่ตัดผ่านใจกลางชุมชนเป็นถนนซีเมนต์กว้าง 9 เมตร และจัดให้มีสวนสาธารณะ (หมายเลข 26 ในแผนที่ภาคผนวก ค) สนามฟุตบอล (หมายเลข 16 ในแผนที่ภาคผนวก ค) สวนหย่อม ศาลาประชาคม (ศาลาร่วมใจ คล่องตรวจโรค) (หมายเลข 22 ในแผนที่ภาคผนวก ค) สำนักสงฆ์ (หมายเลข

23 ในแผนที่ภาคผนวก ค) ศาลพ่อพระประแดง (หมายเลข 19 ในแผนที่ภาคผนวก ค) รวมทั้งให้มีสนามเด็กเล่นในแต่ละล๊อค (หมายเลข 24 ในแผนที่ภาคผนวก ค) ทุกแปลงจัดให้มีสาธารณูปโภคคือ ประปา ไฟฟ้า ทางระบายน้ำ ที่ดินแต่ละแปลงมีขนาดและค่าเช่าแตกต่างกัน ขนาดที่ดินแต่ละแปลงประมาณ 60 ตารางเมตร

2. ที่ดินพร้อมบ้านให้เช่า ที่มีชื่อว่า "เคหะการุณ" (ภาพที่ 10 ในภาคผนวก ง) เป็นที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ที่มีรายได้น้อย ลักษณะบ้านเป็นเรือนแถวชั้นเดียวสร้างด้วยอิฐบล๊อค มีจำนวนทั้งสิ้น 142 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 15 ตารางวาต่อหลังคาเรือน ผู้ที่เข้าอยู่อาศัยต้องเสียค่าเช่าเดือนละ 60 บาท

ข้อกำหนดสำคัญของการจัดสรรที่ดินทั้ง 2 ลักษณะคือ ห้ามจำหน่ายจ่ายโอนสิทธิ แต่อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2542 การเคหะแห่งชาติยินยอมให้มีการโอนสิทธิการเช่าที่ดินในชุมชน 70 ไร่ได้

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนโดยทั่วไปในปัจจุบัน

จากถนนอาจณรงค์บริเวณหัวโค้งข้ามทางรถไฟสายท่าเรือเข้าสู่ถนนซีเมนต์กว้าง 12 เมตร ซึ่งเป็นถนนสายหลักเข้าสู่ชุมชน บริเวณหัวมุมถนนมีร้านเซเว่นอีเลฟเว่นและวินมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ตลอดเส้นทางถนนสายหลักประกอบด้วยอาคารพาณิชย์ 3-4 ชั้นซึ่งมีการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการขนส่งทางเรือ ซิปปิ้ง มีโรงรับจำนำ ร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ เมื่อเข้าไปถึงบริเวณชุมชน 70 ไร่ พบว่าสภาพบ้านเรือนในบริเวณที่ดินให้เช่ามี 2 ลักษณะคือ (1) บ้านที่ติดถนนสายหลักและถนนสายรองในชุมชน (ภาพที่ 2-3 ในภาคผนวก ง) ส่วนใหญ่เป็นบ้าน 2 ชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ไม่ล้อมรั้ว ประตูบ้านชั้นล่างเป็นประตูบานพับเหล็ก ส่วนมากทำการค้าเช่น ร้านขายยา คลินิก บริษัทขนส่ง ร้ายขายของชำ ร้านขายอาหาร ร้านเสริมสวย ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านทำผม ร้านแก๊ส ร้านขายวัสดุก่อสร้าง (2) บ้านในซอยต่างๆ (ภาพที่ 4-7 ในภาคผนวก ง) ส่วนใหญ่เป็นบ้าน 2 ชั้น มีทั้งบ้านไม้ทั้งหลัง และครึ่งปูนครึ่งไม้ ส่วนมากล้อมรั้วซีเมนต์ และยังมีร้านค้าซึ่งมีลักษณะเหมือนบ้านริมถนนสายหลัก ขายของชำ หมูปิ้ง-ลูกชิ้นปิ้ง อยู่ในซอยต่างๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ บ้านที่อยู่ในซอยในชุมชน 70 ไร่แต่ละหลังคาเรือนไม่สามารถปลูกชิดติดกันได้เนื่องจากการเคหะฯกำหนดกฎเกณฑ์ให้เว้นระยะจากรั้วบ้านอย่างน้อย 3 วา ทั้งนี้ การจัดสรรที่ดินอย่างมีระบบระเบียบ มีสวนสาธารณะ สวนหย่อม สนามบอล และสนามเด็กเล่นในแต่ละล๊อค รวมทั้งกฎเกณฑ์

การเว้นระยะห่างระหว่างหลังคาเรือนที่การเคหะฯกำหนดขึ้นมีผลให้ชุมชน 70 ไร่ไม่แออัดมากนัก จึงยังมีอากาศถ่ายเทและแสงแดดส่องถึงได้บ้าง

การที่บ้านในชุมชน 70 ไร่ส่วนใหญ่มีสภาพดี เนื่องมาจากคนในชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล (บ้านคุณพ่อไมเออร์) โดยให้วัสดุสร้างบ้าน ในรูปแบบของการฝึกให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์วันละเล็กละน้อยเท่าที่ทำได้ โดยฝากไว้กับมูลนิธิ และบัญชีเงินออมดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานการกู้ยืมวัสดุที่จำเป็นในการก่อสร้างบ้านใหม่ในการรื้อย้ายเข้าไปอยู่ในชุมชน 70 ไร่ โดยเป็นการกู้ยืมแบบไม่มีดอกเบี้ย

เนื่องจากการเคหะแห่งชาติจัดสรรที่ดินพร้อมสาธารณูปโภคให้กับชุมชน ทุกหลังคาเรือนจึงมีไฟฟ้า และประปา โดยประชาชนจ่ายค่าติดตั้งมิเตอร์ และค่าไฟฟ้า-ประปากับการไฟฟ้า-การประปานครหลวงตามที่ใช้จริง นอกจากนี้ยังพบว่า มีโทรศัพท์ โทรทัศน์ วิทยุหรือเครื่องเสียง พัดลมใช้เกือบทุกหลังคาเรือน หลังคาเรือนที่มีฐานะดี เช่น เจ้าของกิจการบ้านเช่า กิจการขนส่ง บ่อนการพนัน เจ้ามือหวย เจ้าของเงินกู้นอกระบบ จะมีเครื่องปรับอากาศ เครื่องซักผ้า

บริเวณหน้าบ้าน ที่ว่างริมรั้วหน้าบ้าน บนรั้วบ้าน และชายคาของแต่ละหลังคาเรือนนิยมปลูกต้นไม้ขนาดเล็ก ทั้งไม้ใบและไม้ดอก ทำให้มองดูเข้าไปในแต่ละซอยส่วนมากเขียวร่มรื่น (ดูภาพที่ 8-9 ในภาคผนวก ง) บริเวณหน้าปากซอยส่วนมากมีถังขยะสีเขียวเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60 เซนติเมตร สูงประมาณ 70 เซนติเมตร ซึ่งมีขยะไม่เต็มล้นมากนัก มีเพียงบางซอยที่มีขยะล้นถัง ทั้งนี้เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นบุคคลที่คณะกรรมการชุมชนจัดจ้างทำหน้าที่เก็บขยะทุกวัน วันละ 1 ครั้ง ในเวลาประมาณ 05.00 น. นอกจากนี้จะพบเห็นประชาชนใช้รถเข็นขนาดเล็กเข็นผลไม้ ขนม เข็นผ่านไปมาตามทางเดินในซอยซึ่งค่อนข้างสะอาด แม้ว่าจะพบสุนัขและแมวอยู่ทั่วไป

จากการสังเกตและพูดคุยกับคนในชุมชนพบว่า มีการบุกรุกที่สาธารณะกันมาก (ดูที่เครื่องหมาย *, xxx, และหมายเลข 17, 21, 24 ในแผนที่ภาคผนวก ค และภาพที่ 17-19 ในภาคผนวก ง) เช่น บริเวณสนามเด็กเล่นแต่ละล็อค มีคนนำราวตากผ้าชนิดเคลื่อนย้ายได้มาวางอยู่ทั่วไป บ้านที่อยู่ติดกับบริเวณสนามเด็กเล่นมีการต่อเติมชายคาถาวรยื่นออกมาและวางโต๊ะเก้าอี้นั่งเล่น หรือมีการต่อเติมร้านค้าขายอาหาร ส่งผลให้เด็กๆไม่สามารถใช้สนามวิ่งเล่นได้

บริเวณสนามฟุตบอลที่มีขนาดใหญ่อยู่บริเวณใจกลางชุมชนก็พบการบุกรุกเช่นกัน (ดูที่เครื่องหมาย xxx, และหมายเลข 17, 21 ในแผนที่ภาคผนวก ค) กล่าวคือ มีการนำรถเข้ามาจอด มีการสร้างอาคารไม้ทำตลาดสด บ้านที่ติดกับสวนสาธารณะซึ่งเป็นบ้านประธานคณะกรรมการชุมชนคนปัจจุบันก็ได้สร้างโรงจอดรถถาวรและนำรถเข้ามาจอดหลายคันเช่นกัน

นอกจากนี้ยังพบว่าบริเวณทางเดินซึ่งเชื่อมต่อระหว่างซอย1กับซอย12 , ซอย2 กับซอย14, ซอย3 กับซอย16, ซอย4 กับซอย18 และซอย 5 กับซอย 20 ซึ่งตัดเข้ามาจากถนนสายหลักในชุมชน (ดูที่เครื่องหมาย * ในแผนที่ภาคผนวก ค และภาพที่ 18-19 ในภาคผนวก ง) เป็นทางเดินซีเมนต์กว้างประมาณ 3 เมตร ตรงกลางเป็นคูระบายน้ำกว้างประมาณ 1 เมตร ลึกประมาณ 2 เมตร และมีสะพานไม้เชื่อมระหว่างซอย ตลอดแนวจะมีการตีไม้ปิดคูระบายน้ำแล้วปลูกสร้างเรือนไม้ไว้เก็บของ ทำร้านขายอาหาร ร้านขายน้ำปั่น ยกเว้นเรือนไม้บริเวณต้นทางเดินระหว่างซอย 1กับซอย 12 ซึ่งปล่อยโล่งอยู่ เนื่องจากเจ้าของร้านขายของชำติดกับทางเดินได้ขอซื้อต่อจากผู้บุกรุกในราคา 3,000 บาท (ทั้งที่เป็นที่สาธารณะ ไม่เสียค่าเช่า) เพื่อตัดความรำคาญเสียงอึกทึก แต่สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดจากการบุกรุกบริเวณนี้คือ การทิ้งขยะประเภทถุงพลาสติก เปลือกผลไม้ และขยะอื่นๆที่ไม่มีมูลค่าลงในคูระบายน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการอุดตันโดยที่คณะกรรมการชุมชนไม่สามารถขุดลอกออกได้ ดังนั้น จึงมีน้ำท่วมขังเมื่อฝนตกนานติดต่อกัน 2-3 ชั่วโมงขึ้นไป

ชุมชน 70 ไร่ ยังเป็นที่ตั้งขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานช่วยเหลือชุมชนแออัดในรูปแบบต่างๆหลายองค์กร บริเวณที่มีองค์กรเอกชนดังกล่าวตั้งอยู่ได้แก่บริเวณริมถนนสายหลักทั้งสองด้าน ซึ่งได้แก่ มูลนิธิดวงประทีป (หมายเลข 3 ในแผนที่ภาคผนวก ค) มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม (หมายเลข 2 ในแผนที่ภาคผนวก ค) มูลนิธิศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล (บ้านคุณพ่อไมเออร์) (หมายเลข 5 ในแผนที่ภาคผนวก ค) มูลนิธิสิกขาเอเชีย (หมายเลข 13 ในแผนที่ภาคผนวก ค)และบ้านสันติสุข (หมายเลข 14 ในแผนที่ภาคผนวก ค)

การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ชุมชน 70 ไร่มีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน 1,183 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร 8,493 คนหรือ 2,000 ครอบครัว (ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตคลองเตย, 2542) 1 ใน 3 หลังคาเรือน (หรือประมาณ 395 หลังคาเรือน) เป็นบ้านเช่า ประชากรส่วนใหญ่ในปัจจุบันเกิดและเติบโตอยู่ในละแวกชุมชนแออัดคลองเตย หรือในชุมชน 70 ไร่ มีเพียงกลุ่มคนสูงอายุ หรืออายุมากกว่า 40 ปีหรือผู้อาศัยบ้านเช่าที่อพยพ

มาจากจังหวัดต่างๆ เพื่อหางานทำเช่น สุรินทร์ ศรีษะเกษ อยุธยา ราชบุรี สุโขทัย สระบุรี ฯลฯ คนในชุมชนส่วนใหญ่รู้สึกว่าตนมีความมั่นคงและสะดวกสบายในด้านที่อยู่อาศัยมากขึ้นแม้ว่าสัญญาเช่าที่ดินระหว่างการเคหะแห่งประเทศไทยกับการท่าเรือแห่งประเทศไทยใกล้หมดสัญญาก็ตาม (ยังคงเหลือระยะเวลาสัญญาเช่าอีก 7 ปี) แต่คนในชุมชนเชื่อว่า ความเข้มแข็งของชุมชนและค่าริ้อถอนอาคารบ้านเรือนของคนในชุมชนและอาคารต่างๆขององค์กรพัฒนาเอกชนที่สร้างอย่างค่อนข้างแข็งแรงถาวรจะมีมูลค่าค่อนข้างสูง จะมีผลให้อาจมีการต่อสัญญา แต่ในกรณีที่ไม่มีการต่อสัญญาหลังจากที่ได้ต่อสู้กันถึงที่สุดแล้ว คนในชุมชนก็จะจำยอมอพยพไปอยู่ในที่ดินที่การเคหะจัดหาไว้ให้ ซึ่งคาดการณ์กันว่า เป็นที่ดินในเขตหนองจอก เขตมีนบุรีหรือที่ดินในชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ทุกหลังคาเรือนมีทะเบียนบ้านถาวร ทำให้การติดต่อกับหน่วยราชการสะดวกมากขึ้น และปัญหาการตกสำรวจสำมะโนประชากรและเด็กตกสำรวจไม่มีสิทธิเข้าเรียนลดน้อยลง ดังนั้น การซื้อขายสิทธิในการเช่าที่ดินพร้อมบ้านในชุมชนนี้จึงมีราคาสูง เช่น หลังคาเรือนที่อยู่ในที่ดินประเภท ค ซึ่งติดถนนสายหลักในชุมชน ซึ่งทำการค้าได้มีราคาสูงถึง 7-8 แสนบาท ประเภท ก ราคา 3-5 แสนบาท เป็นต้น หรือแม้แต่ราคาค่าเช่าบ้านในชุมชนนี้ไม่รวมค่าน้ำ ค่าไฟก็มีราคาค่อนข้างสูงเช่นกัน เช่น ค่าเช่าบ้านทั้งหลังในที่ดินประเภท ก ประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อเดือน ราคาห้องแบ่งให้เช่าซึ่งแต่ละหลังจะกั้นประมาณ 3-4 ห้อง ราคาห้องชั้นบนประมาณ 1,500 บาทต่อเดือน ราคาห้องชั้นล่างประมาณ 1,000 บาทต่อเดือน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าประชาชนที่ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน 70 ไร่ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าประชาชนในชุมชนแออัดคลองเตยชุมชนอื่น เนื่องจากการสำรวจพบว่า บ้านที่เป็นบ้านเช่าปัจจุบันนั้น ส่วนหนึ่งเป็นประชาชนที่ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น เนื่องจากมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่ส่วนใหญ่เป็นบ้านของประชาชนที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดคลองเตยชุมชนอื่น เพราะถูกยึดที่อยู่อาศัยจากการนำที่อยู่ไปเป็นหลักทรัพย์กู้เงินนอกระบบมาชำระค่าเช่าที่ดิน ค่าปลูกสร้างบ้าน ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า และอื่นๆการกู้ยืมเงินดังกล่าว เป็นการกู้ยืมจากคนในชุมชนซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 20 ต่อวัน (อัตราดอกเบี้ยในปัจจุบัน) แต่เดิมนั้น การซื้อขายสิทธิการเป็นผู้เช่าที่ดิน หรือการยึดที่อยู่อาศัยทำได้โดยการย้ายทะเบียนบ้านเข้า-ออก แต่ชื่อเจ้าของสิทธิเช่าที่ดินกับการเคหะฯยังคงเป็นชื่อเดิมอยู่ เนื่องจากการเคหะฯไม่อนุญาตให้มีการโอนสิทธิฯ แต่ในปัจจุบัน การเคหะฯอนุญาตให้มีการโอนสิทธิฯได้ ส่งผลให้มีการซื้อขายสิทธิบ้านในชุมชนกันมากขึ้น อันจะก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามมาอีกด้วย

ด้านเศรษฐกิจ อาชีพของประชาชนในชุมชน 70 ไร่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ (1) อาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน และ (2) อาชีพที่มีเงินเดือนประจำ

1. อาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน มีประมาณ 70 % มีลักษณะงานเป็นการรับจ้างทำงานเป็นรายครั้งหรือรายวันที่ขึ้นอยู่กับการมีผู้มาว่าจ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวข้องกับเรือในท่าเรือคลองเตย เช่น กรรมกรแบกของขึ้น-ลงจากเรือ ทำความสะอาดเรือ ผ่าน้ำตาล*[1] คุ้ยน้ำตาล*[2]คุ้ยข้าวโพด ออกของในท่าเรือ (shipping) กรรมกรรับจ้างทั่วไปในเรือ เป็นต้น นอกจากการทำงานในท่าเรือคลองเตยแล้ว ยังทำงานรับจ้างทั่วไป เช่น กรรมกรก่อสร้าง ขนดินขนทราย งานดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นงานของชายวัยแรงงาน สภาพการจ้างงานขึ้นอยู่กับจำนวนเที่ยวของเรือสินค้าที่เข้าเทียบท่าในแต่ละวัน ผู้ใช้แรงงานจึงต้องเข้าคิวรอการเรียกตัวจากบริษัทรับเหมาขนส่งสินค้าที่ท่าเรือ หากมีปริมาณงานมาก ทุกคนที่เข้าคิวจะถูกเรียกตัวทั้งหมด แต่ถ้าปริมาณงานน้อย ก็จะมีผู้ใช้แรงงานบางส่วนว่างงานในวันนั้น จึงมีผู้ใช้แรงงานที่ตกงานเป็นระยะๆ ภาวะว่างงานแต่ละเดือนเฉลี่ยคนละประมาณ 10-15 วัน กลุ่มคนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 3,000-5,000 บาท อย่างไรก็ดี มีแรงงานส่วนหนึ่งที่รับจ้างบรรจุสินค้าเข้าตู้คอนเทนเนอร์ ซึ่งต้องออกไปบรรจุสินค้าบริเวณชานเมืองโดยมีรถผู้ว่าจ้างรับส่ง งานประเภทนี้เป็นงานที่ค่อนข้างประณีต จึงมีค่าแรงค่อนข้างสูงคือ 500-600 บาทต่อแรง นั่นคือ ใน 1 วันถ้าได้รับว่าจ้างทั้งวันทำ 2 แรงคือเช้าถึงเย็น และเย็น-เช้า จะมีรายได้วันละ 1,000-1,200 บาท ส่วนผู้หญิงในชุมชนนอกจากทำงานบ้านให้ครอบครัวแล้ว ส่วนใหญ่ยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่นเป็นคนงานหรือพนักงานบริการทั่วไปในท่าเรือคลองเตย พนักงานบรรจุหีบห่อ พนักงานทำความสะอาด เป็นต้น และมีบางส่วนที่รับงานมาทำที่บ้าน ได้แก่ พับถุงกระดาษ เหลาไม้เสียบลูกชิ้น/หมูสะเต๊ะ เย็บเสื้อผ้า รับจ้างซักผ้า ขายเครื่องสำอางตลอดจนการขายของเล็กๆน้อยๆ ขายอาหาร เก็บขยะ เป็นต้น

นอกจากนี้ กลุ่มคนที่มีรายได้ไม่แน่นอนอีกลักษณะหนึ่งแต่มีจำนวนไม่มากนักได้แก่ ผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการต่างๆ เช่น กิจการขนส่งสินค้า เจ้าของหัวลาก เจ้าของรถรับจ้างทั่วไป คนขับแท็กซี่ เจ้าของบ้านเช่า-ปล่อยเงินกู้ เจ้าของบ่อนการพนัน-เจ้ามือหวยใต้ดิน กลุ่มผู้ค้ายาเสพติด กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้เดือนละประมาณ 9,000 บาทขึ้นไป

2. อาชีพที่มีเงินเดือนประจำ มีประมาณ 30% ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทเอกชน ลูกจ้างองค์กรเอกชนในชุมชนเช่น มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิสิกขาเอเชีย มูลนิธิ

---

*[1] ผ่าน้ำตาล คือการแก้กระสอบน้ำตาลออกและเทลงในท้องเรือ เพื่อขนส่งทางเรือออกไปจำหน่ายต่างประเทศ

*[2] คุ้ยน้ำตาล คุ้ยข้าวโพด คือการตักน้ำตาลหรือข้าวโพดที่กองรวมกันอยู่ในท้องเรือ (หลังจากการผ่าน้ำตาลหรือผ่าข้าวโพด) ให้เข้ามุมในท้องเรือ เพื่อให้เต็มพื้นที่ในท้องเรือและขนส่งทางเรือออกไปจำหน่ายต่างประเทศ

ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล (คุณพ่อไมเออร์) เป็นต้น กลุ่มคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานของคนในชุมชนซึ่งได้รับการศึกษา ทั้งที่ได้รับทุนการศึกษาจากมูลนิธิต่างๆในชุมชนและนอกชุมชน เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมามีองค์กรมากมายให้ความสนใจมอบทุนการศึกษาให้กับคนในชุมชนแออัดคลองเตยเป็นจำนวนมาก กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ 5,000-7,000 บาท

การออมทรัพย์ในชุมชนนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมมากนัก แม้ว่าจะมีสหกรณ์ออมทรัพย์ดวงประทีปและมูลนิธิศูนย์คุณพ่อไมเออร์ตั้งอยู่ในชุมชนก็ตาม คนในชุมชนนิยมเล่นแชร์ เล่นหวยใต้ดิน และเล่นไพ่ การที่ทุกครัวเรือนมีโทรทัศน์ ตู้เย็น วิทยุ และอื่นๆได้นั้น ส่วนมากเป็นการซื้อเงินผ่อน โดยผ่อนรายสัปดาห์ ซึ่งมีผลให้ราคาซื้อขายรวมสูงขึ้น เช่น โทรทัศน์ราคา 7,000 บาท แต่เมื่อซื้อเงินผ่อนซึ่งบริษัทจัดจำหน่ายกำหนดให้ผ่อนสัปดาห์ละ 150 บาทเป็นเวลา 18 เดือน โดยรวมแล้ว ประชาชนต้องจ่ายเงินถึง 10,800 บาท เป็นต้น

ด้านครอบครัว-สังคม ในชุมชนนี้มีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว แต่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่แยกออกมาจากครอบครัวเดิมที่อยู่ในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น ในชุมชนส่วนใหญ่จึงมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ กิจวัตรประจำวันของคนในชุมชนที่พบเห็นอยู่เสมอคือการออกมานั่งหน้าบ้านทักทายคนรู้จักที่ผ่านไปมา หรือจับกลุ่มสนทนาตามร้านค้าหรือที่สาธารณะ แต่มีลักษณะสังคมเมืองคือ จะรู้สึกคุ้นหน้าว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกันแต่ไม่พูดคุยกันถ้าไม่ใช่ญาติพี่น้องหรือไม่ได้อยู่ในซอยเดียวกัน หรือต่างคนต่างอยู่ บางครั้งแม้บ้านจะอยู่ติดกันหรือตรงข้ามกันก็ตาม เนื่องจากคนในชุมชนนี้ส่วนหนึ่งเป็นผู้เช่า (ประมาณ 395 หลังคาเรือน) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงผู้เช่าอยู่เสมอ แต่ถ้ารู้จักกันจะมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เช่น ครัวเรือนที่มีขยะที่มีมูลค่า เช่นขวดน้ำดื่ม เมื่อไม่ได้นำไปแลกต้นไม้หรือแลคไข่ ก็มักจะยกขยะดังกล่าวให้กับคนที่มีอาชีพเก็บขยะขาย คนเก็บขยะขายในชุมชนนี้จึงมีรายได้ค่อนข้างดีคือวันละประมาณ 200-300 บาท

ในครอบครัวเดี่ยว ผู้หญิงส่วนมากทำงานบ้านเลี้ยงลูก เนื่องจากผู้หญิงในชุมชนนี้ใช้ชีวิตคู่เร็วและพบว่ามีหลายครอบครัวที่สามีทอดทิ้ง ไม่รับผิดชอบ ผู้หญิงจึงกลับมาอยู่กับบิดามารดา คนชราในชุมชนส่วนใหญ่จึงทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานเหลน และลูกๆเป็นผู้หาเงินให้ใช้ มีเพียงคนชราและแม่บ้านส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ลูกหลานโตพอควร จึงจะมีโอกาสรวมกลุ่มกันเหมารถไปเที่ยวหรือไปทำบุญต่างจังหวัด กิจกรรมยามว่างของคนในชุมชนคือดูโทรทัศน์ ฟังเพลง และเล่นการพนันทุกประเภท

ในชุมชนมีตลาดสดที่ค้าขายโดยคนในชุมชน 2 แห่ง แห่งหนึ่งติดถนนสายหลักซึ่งเป็นที่ดินของมูลนิธิศูนย์รวมน้ำใจซึ่งได้รับการพัฒนาก่อสร้างเป็นอาคารถาวรโดยคณะกรรมการชุมชนที่มีคุณวัณรบ หิริกุล เป็นประธานชุมชนเมื่อประมาณ 2 ปีก่อน อีกแห่งหนึ่งเป็นตลาดสดซึ่งบุกรุกที่ดินบริเวณสนามฟุตบอล ประชาชนในชุมชนส่วนมากนิยมทำอาหารรับประทานเอง หรือรับประทานอาหารตามสั่งจากร้านขายอาหาร ไม่นิยมรับประทานอาหารสำเร็จ แต่ละครัวเรือนมักบริโภคน้ำดื่มโพลาลีส โดยมีบริการส่งถึงครัวเรือน ราคาโหลละ 25 บาท ดังนั้นค่าใช้จ่ายประจำของครัวเรือนนอกจากค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์แล้ว ยังมีค่าน้ำดื่มอีกด้วย

ด้านศาสนา คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คนสูงอายุในชุมชนชอบทำบุญใส่บาตรตอนเช้า และรวมกลุ่มกันไปทำบุญที่วัดต่างจังหวัดเมื่อมีเวลาว่าง เนื่องจากส่วนมากย้ายถิ่นกันเป็นการถาวร ในชุมชนจึงมีศูนย์รวมจิตใจทางศาสนา 2 แห่งคือ สำนักสงฆ์ของพระอาจารย์ศิลป์ ซึ่งเป็นพระเพียงรูปเดียวที่จำวัดที่สำนักสงฆ์ในชุมชน และเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนรุ่นเก่า เนื่องจากเป็นพระนักพัฒนาที่เคยร่วมกับคนในชุมชนต่อสู้การไล่รื้อ และอพยพออกมาจากชุมชนล็อค12 พร้อมกับชาวบ้าน นอกจากนี้ คนส่วนใหญ่ยังนับถือพ่อพระประแดง ซึ่งมีศาลตั้งอยู่ในชุมชนเช่นกัน ทุกปีในเดือนพฤษภาคมจะมีงานประจำปีพ่อพระประแดง งานประเพณีสำคัญทางศาสนาเช่น สงกรานต์ ปีใหม่ เข้าพรรษา วิสาขบูชา ประชาชนในชุมชนส่วนมากจะร่วมงานกันที่ศาลาประชาคมในชุมชนโดยเชิญพระจากวัดสะพาน ซึ่งเป็นวัดที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้การยอมรับนับถือเนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวัดที่คิดค่าใช้จ่ายไม่แพง มีเพียงประชาชนบางส่วนเท่านั้นซึ่งส่วนมากเป็นผู้เช่าบ้านในชุมชน ที่ยังผูกพันกับท้องถิ่นเดิมในชนบท โดยกลับไปร่วมงานประเพณีต่างๆดังกล่าว รวมทั้งไปร่วมงานศพ งานแต่งงาน งานบวช และไปช่วยทำนาที่บ้านต่างจังหวัด

ด้านการศึกษา ส่วนมากคนในชุมชนนี้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา เนื่องจากต้องออกมาช่วยครอบครัวหารายได้ มีเพียงเด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและโตในชุมชนนี้มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษา เนื่องจากประชาชนตื่นตัวด้านการศึกษามากขึ้น กอปรกับมีองค์กรเอกชนหลายองค์กรเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเช่น มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม มูลนิธิศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล (คุณพ่อไมเออร์) สภาคริสต์จักรในประเทศไทย เป็นต้น โรงเรียนในชุมชนนี้มี 3 โรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป โรงเรียนเด็กเล็กบ้านคุณพ่อไมเออร์ โรงเรียนชุมชนหมู่บ้านพัฒนา นอกจากนี้ยังมีศูนย์ฝึกอาชีพ ของกรมประชาสงเคราะห์ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้ชุมชนคืออยู่ในบริเวณชุมชนล็อค 6

ด้านสาธารณสุข เมื่อเจ็บป่วยเล็กๆน้อยๆคนในชุมชนมักใช้บริการศูนย์สาธารณสุข 41 ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนล็อค 6 หรือซื้อยาที่ร้านขายยาหรือไปคลีนิคบริเวณทางเข้าชุมชน กรณีเจ็บป่วยมากจึงจะไปโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ หรือโรงพยาบาลราชวิถี

ด้านการปกครอง ในชุมชนจะมีการเลือกตั้งประธานชุมชนซึ่งมีทีมงานคณะกรรมการชุมชนทุก 2 ปี ที่ทำงานของทีมที่ได้รับเลือกตั้งคือ บ้านของประธานคณะกรรมการ คณะกรรมการชุมชนจะเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชน จัดกิจกรรมต่างๆร่วมกันในวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ จัดแข่งกีฬา งานประจำปีพ่อพระประแดง เป็นต้น การสื่อสารระหว่างคณะกรรมการกับลูกบ้านกระทำโดยการสื่อสารผ่านเสียงตามสาย ซึ่งส่วนมากจะติดตั้งลำโพงไว้ที่บ้านต้นซอยทุกซอย และการสื่อสารทางแผ่นพับหรือใบปลิว อดีตประธานคณะกรรมการชุมชนคนหนึ่งที่คนในชุมชนมักกล่าวถึงในผลงานคือ คุณวัณรบ หิริกุล เนื่องจากผลงานของคุณวัณรบส่วนใหญ่บรรเทาความเดือดร้อนของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น การขุดลอกท่อระบายน้ำช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมขัง การจัดการกับปัญหาขยะในชุมชนด้วยการจัดทำโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกไข่ การจัดการกับปัญหาลักเล็กขโมยน้อยด้วยการตั้งทีมตำรวจบ้าน การจัดการกับปัญหายาเสพติดด้วยการตั้งสมาคมอาสาสมัครต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น ปัจจุบันมีความแตกแยกของคณะกรรมการชุมชน 2 กลุ่มที่มีผู้ให้การสนับสนุนแตกต่างกันคือ กลุ่มคุณวัณรบ หิริกุล ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากครูประทีป อึ้งทรงธรรม และกลุ่มนายชุ้ม ศิริธนาธร ซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารชุมชนชุดปัจจุบัน โดยการสนับสนุนของครูสุนันท์ อึ้งทรงธรรม*

ปัญหาต่าง ๆในชุมชน

ปัญหาสำคัญที่คนในชุมชนกล่าวถึงกันอย่างมากคือ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพย์ติด โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนอายุ 14-25 ปีที่ขายและใช้ยาบ้ากันอย่างแพร่หลาย และยังมีการแพร่ระบาดของเฮโรอีนในกลุ่มคนรุ่นเก่าอายุ 33 ปีขึ้นไปอีกด้วย จากการสังเกตและพูดคุยพบว่า ลึกเข้าไปตั้งแต่ซอย 22 มีบ้านเรือนที่คนในชุมชนส่วนมากระบุว่า เป็น "ดงยา" เนื่องจากส่วนมากเป็นบ้านเป็นผู้จำหน่ายยาบ้า ติดยาบ้า ติดเฮโรอีน เช่นบ้านในซอย 25 ฝั่งขวามือหลังที่ 2 ผู้วิจัยพบว่าไม่มีผู้อยู่อาศัย และชาวบ้านระบุว่า จำหน่ายยาบ้าและเพิ่งโดนเจ้าหน้าที่ตำรวจจับตัวไปทั้งสามี-ภรรยา เว้นถัดไปอีกหลังคาเรือนติดเฮโรอีน ลึกเข้าไปอีก 2-3 หลังคาเรือน เป็นพวกเสพยาอีกเช่นกัน เยาวชนในบริเวณนี้นิยมจำหน่ายยาบ้าเนื่องจากมีรายได้ดีมีกำไรถึงเม็ดละ 20 บาท ดังนั้น บ้านที่เข้มงวดในการเลี้ยงดูบุตร

---

* ครูสุนันท์ อึ้งทรงธรรม คือน้องของครูประทีป อึ้งทรงธรรม และเป็นสมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตคลองเตย สังกัดกลุ่มมดงาน

หลานมักไม่อนุญาตให้บุตรหลานออกมาเล่นนอกบ้าน เมื่อกลับจากโรงเรียนหรือวันหยุด ให้อยู่บ้านดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ ทำกิจกรรมต่างๆในบ้าน แต่ถ้าจะออกนอกบ้าน เช่น ไปซื้อขนม ผู้ปกครองจะออกไปด้วยหรือเป็นผู้ซื้อหาให้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้บุตรหลานของตนมีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติด

ปัญหารองลงมาในชุมชนคือปัญหาการว่างงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้อัตราการว่างงานของคนในชุมชนสูงขึ้น

ปัญหาอื่นๆซึ่งคนในชุมชนเห็นว่าไม่รุนแรงมากนัก เช่น ปัญหาคนไม่มีวินัยทิ้งขยะลงในที่สาธารณะ ปัญหาเรื่องความสามัคคีของคนในชุมชน ปัญหาแหล่งอบายมุขด้านการพนัน ปัญหาลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาคนเมาสุราหรือยาเสพติดอาละวาด เป็นต้น

ข้อมูลพื้นฐานทางประชากรของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในงานวิจัยนี้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล (key informants) จากคนในชุมชนที่ยังคงเข้าร่วมโครงการจำนวน 4 กลุ่ม และที่เคยร่วมโครงการจำนวน 1 กลุ่ม จำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแต่ละกลุ่ม 7-8 คน รวมจำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม 38 คน เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในการแสดงออกของคนต่างวัย (generation gap) จึงแบ่งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตามอายุคือ กลุ่มเด็กโตชายหญิง (อายุ 12-16 ปี) กลุ่มแม่บ้าน (อายุ 17-50 ปี) กลุ่มพ่อบ้าน (อายุ 17-50 ปี) กลุ่มผู้สูงอายุหญิง (อายุ 51 ปีขึ้นไป) กลุ่มแม่บ้านที่เคยเข้าร่วมโครงการ (อายุ 17-50 ปี) ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนหนึ่งมาจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่มูลนิธิสิกขาเอเชีย อีกส่วนหนึ่งมาจากการสำรวจชุมชนและทำการคัดเลือกโดยผู้วิจัย

จำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้ง 38 คน แบ่งเป็นเพศชาย 9 คน (23.68%) เพศหญิง 29 คน (76.32%) การที่ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีจำนวนเพศชายมากกว่าเพศหญิงนั้น เนื่องจากช่วงเวลาที่ผู้วิจัยนัดสนทนากลุ่มเป็นช่วงกลางวัน ผู้ชายในชุมชนส่วนใหญ่ออกไปทำงานที่ท่าเรือคลองเตย คนที่อยู่บ้านช่วงกลางวันส่วนมากเป็นแม่บ้านและคนสูงอายุที่อยู่บ้านเลี้ยงลูกหลาน ในกลุ่มเด็กโตยังพบว่า เด็กโตที่ยังคงเข้าร่วมโครงการในปัจจุบันส่วนมากเป็นเพศหญิง เนื่องจากเด็กชายติดเล่นเกมที่บ้าน หรือเล่นตู้เกมแบบหยอดเหรียญที่ร้านค้าซึ่งพบว่ามีอยู่ทั่วไปในชุมชน

นามสมมุติ	เพศ	อายุ (ปี)	การศึกษา	สถานภาพสมรส	อาชีพ	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)	รายได้ต่อเดือน (บาท)
<u>กลุ่มเด็กโต</u>							
F1	หญิง	16	มัธยมศึกษา	โสด	นักเรียน	4	9,001 ขึ้นไป
F2	หญิง	12	ประถมศึกษา	โสด	นักเรียน	5	3,000 – 5,000
F3	หญิง	13	มัธยมศึกษา	โสด	นักเรียน	4	3,000 – 5,000
F4	หญิง	14	มัธยมศึกษา	โสด	นักเรียน	5	3,000 – 5,000
F5	หญิง	12	ประถมศึกษา	โสด	นักเรียน	6	3,000 - 5,000
F6	หญิง	16	ปวช.	โสด	นักเรียน	7	5,001 - 7,000
F7	หญิง	14	มัธยมศึกษา	โสด	นักเรียน	3	9,001 ขึ้นไป
M1	ชาย	12	ประถมศึกษา	โสด	นักเรียน	7	3,000 - 5,000
<u>กลุ่มแม่บ้าน</u>							
F8	หญิง	30	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	3	3,001 – 5,000
F9	หญิง	27	มัธยมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	5	9,001 ขึ้นไป
F10	หญิง	18	ปวช.	โสด	นักศึกษา	4	9,001 ขึ้นไป
F11	หญิง	18	มัธยมศึกษา	โสด	นักเรียน	4	5,001–7,000
F12	หญิง	35	ประถมศึกษา	สมรส	ค้าขาย	6	9,001 ขึ้นไป
F13	หญิง	41	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	5	3,000- 5,000
F14	หญิง	18	มัธยมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	3	3,000-5,000
F15	หญิง	19	ปวช.	สมรส	แม่บ้าน	3	5,001–7,000
<u>กลุ่มพ่อบ้าน</u>							
M2	ชาย	38	ประถมศึกษา	สมรส	ค้าขาย	4	7,001-9,000
M3	ชาย	45	มัธยมศึกษา	สมรส	ค้าขาย	2	3,000–5,000
M4	ชาย	19	ประถมศึกษา	โสด	รับจ้าง	7	3,000-5,000
M5	ชาย	43	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	3	5,001-7,000
M6	ชาย	46	ประถมศึกษา	สมรส	ธุรกิจส่วนตัว	4	9,001 ขึ้นไป
M7	ชาย	25	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	7	3,000-5,000
M8	ชาย	20	ประถมศึกษา	โสด	พนักงานบริษัทเอกชน	7	5,001-7,000
M9	ชาย	45	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	8	3,000-5,000

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลประชากรของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

นามสมมุติ	เพศ	อายุ (ปี)	การศึกษา	สถานภาพสมรส	อาชีพ	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)	รายได้ต่อเดือน (บาท)
ผู้สูงอายุ							
F16	หญิง	60	ประถมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	5	3,000-5,000
F17	หญิง	52	ประถมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	6	ต่ำกว่า 3,000
F18	หญิง	58	ประถมศึกษา	สมรส	ธุรกิจส่วนตัว	10	9,001 ขึ้นไป
F19	หญิง	56	ประถมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	2	7,001-9,000
F20	หญิง	61	ประถมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	5	5,001-7,000
F21	หญิง	60	ประถมศึกษา	สมรส	ค้าขาย	4	9,001 ขึ้นไป
F22	หญิง	59	ประถมศึกษา	สมรส	ค้าขาย	5	3,000-5,000
กลุ่มที่เคยร่วมโครงการ							
F23	หญิง	50	ประถมศึกษา	สมรส	ธุรกิจส่วนตัว	5	9,001 ขึ้นไป
F24	หญิง	50	ประถมศึกษา	สมรส	แม่บ้าน	8	9,001 ขึ้นไป
F25	หญิง	40	ประถมศึกษา	โสด	แม่บ้าน	6	3,000-5,000
F26	หญิง	34	ประถมศึกษา	สมรส	ค้าขาย	4	3,000-5,000
F27	หญิง	26	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	6	3,000-5,000
F28	หญิง	42	ประถมศึกษา	โสด	ค้าขาย	3	3,000-5,000
F29	หญิง	26	ประถมศึกษา	สมรส	รับจ้าง	4	5,001-7,000

ตารางที่ 3 (ต่อ) แสดงหญิงข้อมูลพื้นฐานทางประชากรของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

จากข้อมูลพื้นฐานทางประชากรของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในตารางที่ 3 พบว่าผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนมากมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีจำนวน 27 คน หรือ 71.05% การศึกษาระดับมัธยมศึกษา 8 คน หรือ 21.05 % และการศึกษาระดับ ปวช. 3 คน หรือ 7.90%

ด้านอาชีพ พบว่าอาชีพ 3 ลำดับแรกของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มคือ นักเรียน/นักศึกษา 10 คน หรือ 26.32% แม่บ้าน 9 คน หรือ 23.69% และรับจ้าง 8 คน หรือ 21.05% ดังแสดงในตารางที่ 4

อาชีพ	จำนวน (คน)	เปอร์เซ็นต์
นักเรียน/นักศึกษา	10	26.32
แม่บ้าน	9	23.69
รับจ้าง	8	21.05
ค้าขาย	7	18.42
ธุรกิจส่วนตัว	3	7.89
พนักงานบริษัทเอกชน	1	2.63
รวม	38	100

ตารางที่ 4 แสดงอาชีพของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

ด้านรายได้พบว่า ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนมากมีรายได้ประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อเดือน กล่าวคือมีจำนวน 18 คน หรือ 47.36% ดังแสดงในตารางที่ 5

รายได้ต่อเดือน (บาท)	จำนวน (คน)	เปอร์เซ็นต์
ต่ำกว่า 3,000	1	2.63
3,000-5,000	18	47.36
5,001-7,000	7	18.42
7,001-9,000	2	5.22
9,001 ขึ้นไป	10	26.31
รวม	38	100%

ตารางที่ 5 แสดงรายได้ต่อเดือนของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีจำนวนประมาณ 5 คนต่อครัวเรือน

ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนข้อมูลทางประชากรของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจและอธิบายพฤติกรรมการสื่อสารของคนในชุมชนตามประเด็นปัญหานำการวิจัยประเด็นต่างๆ ซึ่งจำได้นำเสนอในลำดับต่อไป

สถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่

จากการศึกษาสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่พบว่า มีการแพร่หลายของจินตสาระ 26 ใจความ (themes) และวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3 หมวด (visions) รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของการแพร่กระจายนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ในชุมชน 70 ไร่นั้น เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นเวลา 1 ปีก่อนที่มูลนิธิสิกขาเอเชียจะเริ่มโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ในชุมชน 70 ไร่ คุณวัณรบ หิริกุล ผู้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการชุมชนในขณะนั้น เห็นว่าชุมชนมีปัญหาขยะมูลฝอยรุนแรง จึงได้ริเริ่มโครงการ "ขยะแห้งแลกไข่" ซึ่งในขณะนั้นนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมสำหรับคนในชุมชน 70 ไร่ การยอมรับนวัตกรรม "ขยะแห้งแลกไข่" ในชุมชนดำเนินมาจนถึงขั้นนำไปใช้ (implementation stage) เวลาต่อมาในปี พ.ศ. 2541 คุณอรุณี สนิทหมื่นไวย ผู้จัดการมูลนิธิสิกขาเอเชีย เห็นว่านวัตกรรมขยะแห้งแลกไข่เป็นนวัตกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาขยะในชุมชนได้ระดับหนึ่ง และสามารถดัดแปลงไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นทางด้านสิ่งแวดล้อมและจรรโลงจิตใจของคนในชุมชน จึงดัดแปลงนวัตกรรม (re-invention) "ขยะแห้งแลกไข่" เป็น "ขยะแห้งแลกต้นไม้" โดยความสนับสนุนของคุณวัณรบ ซึ่งรับหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิด (opinion Leader) แพร่กระจายนวัตกรรม "ขยะแห้งแลกต้นไม้" ไปสู่คนในชุมชนโดยใช้สถานที่คือบ้านคุณวัณรบ แพร่กระจายนวัตกรรมผ่านเสียงตามสาย ใบปลิว และป้ายประกาศ คุณวัณรบเป็นบุคคลที่เติบโตอยู่ในชุมชนมานานกว่า 10 ปี จึงเป็นผู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึง (homophily) กับผู้รับสารทั้งด้านความเชื่อ การศึกษา ความชอบ ลักษณะทางสังคม และยังเป็นผู้ริเริ่มโครงการขยะแห้งแลกไข่มาก่อน จึงมีลักษณะของความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (expertness) และน่าไว้วางใจ (trustworthiness) ซึ่งมีผลต่อการโน้มน้าวใจให้คนในชุมชนยอมรับนวัตกรรม "ขยะแห้งแลกต้นไม้" ได้

จึงกล่าวได้ว่า คุณวัณรบเป็นผู้ประสานความผูกพันระหว่างคนในชุมชนเข้าด้วยกันจนเป็นความผูกพันของกลุ่ม (cohesiveness) ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน (shared group consciousness) ต่อการแก้ไขปัญหาขยะที่คนในชุมชนกำลังเผชิญปัญหาร่วมกัน และนำไปสู่กระบวนการสื่อสารที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มที่เรียกว่า การเพิ่มระดับจิตสำนึก (consciousness raising) ได้แก่ การชักนำให้ผู้คนหันมามีความเห็นร่วมกับวิสัยทัศน์ร่วมกัน และกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนผู้ร่วมอุดมการณ์ คำตอบที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มเมื่อถามว่ารู้จักโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ได้อย่างไร

จะตอบคล้ายคลึงกันว่า "ฟังจากการประกาศของคุณวัณรบผ่านเสียงตามสาย" หรือ "พูดคุยกับเพื่อนบ้าน" หรือ "พูดคุยแบบปากต่อปาก" เป็นต้น เช่นข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแม่บ้านที่เคยร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

ผู้วิจัย : รู้จักโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ได้อย่างไร
F24 : คณะกรรมการชุมชน 70 ไร่ช่วยกันประกาศ
ผู้วิจัย : ประกาศที่ไหนคะ
F24, F27: เครื่องขยายเสียงหน้าศาล มีรถวิ่งประกาศทางไมโครโฟน
F28 : มีใบปลิวบอกว่าเอาอะไรมาแลกได้บ้าง
F23 : ข้างบ้านมาบอก
ผู้วิจัย : คุณF28ล่ะคะ ทราบเรื่องขยะแห้งแลกต้นไม้จากที่ไหน
F28 : เพื่อนๆเล่าให้ฟัง

หรือจากการสนทนากลุ่มแม่บ้าน ซึ่งได้รับคำตอบใกล้เคียงกันดังนี้

ผู้วิจัย : รู้จักโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ได้อย่างไร
F14 : จากวัณรบประกาศไมโครโฟน เมื่อประมาณปีกว่าๆเกือบ 2 ปี
ผู้วิจัย : ประกาศอย่างไร
F14 : ว่าให้เอาขยะมาแลกต้นไม้วันเสาร์ เอาอะไรมาแลกได้บ้าง
ผู้วิจัย : คนอื่นๆล่ะคะ ทราบได้อย่างไร
F8 : จากวัณรบที่ทำขยะแลกไข่ก่อน แล้วขยายไปชุมชนต่างๆ ตอนหลังมาประกาศเสียงตามสายว่าให้เอาขยะมาแลกต้นไม้ มีจัดงาน เด็กๆแลกมาปลูก เห็นสวยๆ เลยเอามาแลกบ้าง
F12 : ส่วนมากบอกกันปากต่อปาก
F10 : ได้ยินวัณรบประกาศ
F11 : มีประกาศทางรถตู้ ติดบอร์ด
F13 : รู้จากพี่เพ็ญ เคยเป็นครูที่ดวงประทีปด้วยกัน

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งแนวร่วมเพื่อเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมผ่านทางคณะกรรมการชุมชนและอาสาสมัครที่มาช่วยงานคณะกรรมการชุมชน รวมทั้งเด็กๆที่มาใช้บริการห้องสมุด

ของมูลนิธิอีกด้วย การแสดงออกเพื่อสื่อความหมายต่อโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ของสมาชิกในชุมชน จึงมีการปรับเข้าหากัน นั่นคือคนในชุมชนเกิดมโนภาพร่วมกัน (group fantasy) เป็นจินตสาระที่แพร่หลายและนำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision) ซึ่งพบได้จากถ้อยคำหรือประโยคที่มีความซ้ำ (redundancy) การเน้นย้ำ (intensity) และความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ของผู้เข้าร่วมสนทนาที่แสดงถึงจินตสาระ (fantasy theme) ของคนในชุมชนและเมื่อนำจินตสาระที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาจัดกลุ่ม (cluster) แล้วพบว่านำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical visions) ซึ่งคนในชุมชนได้แสดงออกมาในการสนทนากลุ่มดังแสดงในตารางที่ 6

และเพื่อให้จินตสาระและวิสัยทัศน์ร่วมกันที่คนในชุมชนได้แสดงออกมาดังกล่าวนำเสนอโครงสร้างของสารที่มีสีสันตามแนวทางของทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้า ผู้วิจัยจึงได้นำจินตสาระและวิสัยทัศน์ร่วมกันดังกล่าวมาแต่งแต้มสีสัน (dramatizing messages) ในรูปแบบของสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายโดยนัย เช่น การเล่นคำ (pun) ภาพพจน์ (figure of speech) การอุปมา (analogy) คำแสลงต่างๆ (double entendre) (Bormann, 1990; Bormann and Bormann, 1992) ดังแสดงในตารางที่ 7

จากการสนทนากลุ่มทั้ง 5 กลุ่มพบว่ามีการกล่าวขานถึงตำนานวีรกรรม (saga) ของคุณวัณรบกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกไข่ รวมทั้งผลงานอื่นๆของคุณวัณรบ โดยเมื่อถามถึงที่มาที่ไปของโครงการ"ขยะแห้งแลกต้นไม้" ทุกกลุ่มจะให้คำตอบที่มีการอ้างอิงถึงคุณวัณรบและโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกไข่เช่น "มีขยะแลกไข่ก่อนซิ ก็ตารบนั่นแหละเป็นคนเริ่ม เค้าทำขยะแลกไข่ก่อน ตอนหลังมาทำขยะแลกต้นไม้ ตอนนี้เลยมีขยะแลกไข่ ขยะแลกต้นไม้ ขยะแลกต้นไม้วันเสาร์ ขยะแลกไข่วันอาทิตย์" หรือเมื่อถามถึงความรุนแรงของปัญหาขยะของชุมชนในปัจจุบัน ทุกกลุ่มตอบคล้ายคลึงกันว่า "ดีขึ้น เพราะเก็บไปแลกไข่ แลกต้นไม้" คุณวัณรบและโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกไข่จึงเป็นตำนานวีรกรรมที่คนในชุมชนกล่าวขานถึงความสำเร็จอยู่เสมอ ดังคำกล่าวอย่างภาคภูมิใจของคนในชุมชนว่า "ขยะแลกไข่นี่ รู้สึกว่าได้ลงกินเนสบุ๊คเลยนะ เค้าขยายไปตามชุมชนต่างๆหลายชุมชนด้วยนะ" หรือคำกล่าวถึงพระเอกในชีวิตจริงของมโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ (dramatizing message) ที่แสดงออกมาในการสนทนากลุ่มซ้ำกันมากที่สุดว่า "ก็ต้องเป็นตารบนั่นล่ะ เค้าทำทุกอย่างให้ชุมชนเลยนะ ตั้งตำรวจบ้าน ขยะแลกไข่ ขยะแลกต้นไม้ ล้างถนน ลอกท่อระบายน้ำ..."

ความคิดหลัก (major concepts) ที่มาประกอบกันเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน	**วิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical Visions) และจินตสาระ (fantasy themes)**
ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) และคุณลักษณะ (character) แรงบันดาลใจ (sanctioning agent) เค้าโครงเรื่อง (plot line) และความหมายเชิงอุปมาทางสังคม (social master analogue) สถานที่(scene) และความหมายเชิงอุปมาเน้นความสัมฤทธิ์ผล (pragmatism) ต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม	<u>จินตสาระ</u> 1. วัณรบหรือตารบ 2. นักอนุรักษ์ต้นไม้และสิ่งแวดล้อม <u>วิสัยทัศน์ร่วมกัน</u> (ก) : อยากให้ชุมชนเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้ 3. ความชอบต้นไม้ 4. การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว <u>วิสัยทัศน์ร่วมกัน</u> (ข) : ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา <u>จินตสาระ</u> 5. ชุมชนกระตือรือร้นมากขึ้น 6. การทำตนให้เป็นประโยชน์ 7. ความสามัคคีของคนในชุมชน 8. การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 9. กิจกรรมให้เด็กได้แสดงออก 10. การไม่มั่วสุม 11. เขายิ่งทิ้งเรายิ่งเก็บ 12. การนำขยะมาประดิษฐ์สิ่งของ <u>วิสัยทัศน์ร่วมกัน</u> (ค) : ขยะหมดไป ได้ความเขียวสะอาดสดชื่นร่มรื่นแทนมา 13. ความร่มรื่น 14. ต้นไม้ให้ก๊าซออกซิเจนเวลากลางวัน 15. บ้านสะอาด 16. ความสบายใจ 17. ความเพลิดเพลิน 18. การแก้เซ็ง แก้เหงาได้ 19. การลดมลพิษ 20. สภาพแวดล้อมดีขึ้น 21. การมองที่ไหนมีแต่สีเขียว 22. ความสวยงาม 23. ขยะลดลง 24. เขียว สะอาด 25. สดชื่น อากาศดี 26. แม่น้ำลำคลองสะอาด

ตารางที่ 6 แสดงจินตสาระ (fantasy themes) และวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical visions) ของประชาชนในชุมชน 70 ไร่

ความคิดหลัก (major concepts) ที่มาประกอบกันเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน	**วิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical Visions) และจินตสาระ (fantasy themes)**
ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) และคุณลักษณะ (character)	จินตสาระ 1. วัณรบหรือตารบ 2. ฮีโร่สีเขียว
แรงบันดาลใจ (sanctioning agent)	วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ก) : ความฝันสีเขียว 3. ความชอบต้นไม้ 4. การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เค้าโครงเรื่อง (plot line) และความหมายเชิงอุปมาทางสังคม (social master analogue)	วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ข) : สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน จินตสาระ 5. ชุมชนกระตือรือร้นมากขึ้น 6. การทำตนให้เป็นประโยชน์ 7. ความสามัคคีของคนในชุมชน 8. การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 9. กิจกรรมให้เด็กได้แสดงออก 10. การไม่มั่วสุม 11. เขายิ่งทิ้งเรายิ่งเก็บ 12. การนำขยะมาประดิษฐ์สิ่งของ
สถานที่(scene) และความหมายเชิงอุปมาเน้นความสัมฤทธิ์ผล (pragmatism) ต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม	วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ค) : ชุมชนเขียวสะอาด 13. ความร่มรื่น 14. ต้นไม้ให้ก๊าซออกซิเจนเวลากลางวัน 15. บ้านสะอาด 16. ความสบายใจ 17. ความเพลิดเพลิน 18. การแก้เซ็ง แก้เหงาได้ 19. การลดมลพิษ 20. สภาพแวดล้อมดีขึ้น 21. การมองที่ไหนมีแต่สีเขียว 22. ความสวยงาม 23. ขยะลดลง 24. เขียว สะอาด 25. สดชื่น อากาศดี 26. แม่น้ำลำคลองสะอาด

ตารางที่ 7 แสดงจินตสาระและวิสัยทัศน์ร่วมกันที่ผู้วิจัยนำมาแต่งแต้มสีสัน (dramatizing messages)

ดังนั้นขยะแลกไข่และคุณวัณรบจึงเป็นตำนานวีรกรรมที่คนในชุมชนนำมากล่าวขานเชื่อมโยงสู่โครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ ทั้งนี้เนื่องจาก "คุณวัณรบ" (ft* 1) เป็นผู้นำทางความคิดในชุมชน (opinion leader) ที่กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม (change agents) ของคนในชุมชน และบทบาทดังกล่าวได้ปรากฏในมโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มช่วยกันแต่งแต้มสีสัน (dramatizing) ว่า คนในชุมชนสนใจเข้าร่วมโครงการเนื่องจาก "เชื่อคนที่บอก" คือนักอนุรักษ์ต้นไม้และสิ่งแวดล้อม หรือฮีโร่สีเขียว (ft2) ซึ่งเป็นคุณลักษณะ (character) ของคุณวัณรบที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มกล่าวถึงในมโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้นั่นเอง

วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ก) ความฝันสีเขียว

จากบทสนทนากลุ่มเมื่อถามถึงเหตุผลของการมาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ ทั้งของตนเองและเพื่อนบ้านพบว่าคำตอบที่ได้รับคือ ความชอบต้นไม้ (ft3) และเมื่อให้เลือกระหว่างขยะแลกต้นไม้กับขยะแลกไข่ หรือนำขยะมาแลกต้นไม้กับนำขยะไปขาย หรือเปลี่ยนรูปแบบโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้จากขยะแลกต้นไม้เป็นขยะแลกกับสิ่งอื่นๆ ทุกกลุ่มเลือกแลกขยะกับต้นไม้โดยให้เหตุผลคือชอบต้นไม้อีกเช่นกัน ดังเช่นตัวอย่างจากการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุ

ผู้วิจัย : พวกเรามีเหตุผลส่วนตัวอะไรไหมคะที่ทำให้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนี้

F16, F17: ต้นไม้สวย ชอบต้นไม้ เขียวชอุ่ม งาม

F18 : ปลูกต้นไม้แก้เซ็ง แก้เหงาได้ มองดูชื่นใจ

F19 : ฉันก็ชอบต้นไม้ อยู่ว่างๆได้ตัดแต่งใบ

F21 : ต้นไม้ให้ร่มเงา จะได้บังแดด ร่มรื่น

F20 : ต้นไม้ปลูกแล้วเขียวชอุ่ม มองแล้วเพลิน สบายใจ

ผู้วิจัย : ถ้ามูลนิธิให้เลือกระหว่างแลกขยะกับต้นไม้ หรือแลกขยะกับสิ่งของอื่นๆ เช่น แป้ง สบู่ ยาสีฟัน พวกเราเลือกอะไรคะ

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มตอบพร้อมกัน : ต้นไม้ดีแล้ว

---

* ft ในที่นี้หมายถึง จินตสาระ (fantasy theme)

หรือการสนทนากลุ่มเด็กโต

ผู้วิจัย : ถ้าให้หนูเปรียบเทียบระหว่างเอาขยะไปขายกับเอามาแลกต้นไม้ หนูคิดว่าแตกต่างกันไหม อย่างไร

F1 : ต่างกัน เอาไปขายได้สตางค์กินขนม แต่แลกต้นไม้ดีกว่า เพราะต้นไม้มีประโยชน์กว่า ต้นไม้ให้ก๊าซออกซิเจนใส่ตัวเราตอนกลางวัน

F2 : อยากปลูกต้นไม้ที่บ้านเยอะๆมากกว่า

นอกจากนี้มโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ที่แสดงออกมา (dramatizing messages) ในการสนทนากลุ่มทุกกลุ่มซึ่งมีเค้าโครงเรื่อง (plot line) ใกล้เคียงกัน ได้ให้เหตุผลในการเข้าร่วมโครงการของคนในชุมชนว่า "ชอบต้นไม้" และ "เชื่อในคนที่บอก" เช่นมโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ที่แสดงออกมาในการสนทนากลุ่มดังนี้

"เหตุเกิด ณ ชุมชนแห่งหนึ่ง มีคนคนหนึ่งเป็นนักอนุรักษ์ต้นไม้และสิ่งแวดล้อม รักชุมชนอยากให้ชุมชนพัฒนาขึ้นมา จึงก่อตั้งมูลนิธิอนุรักษ์ต้นไม้และสิ่งแวดล้อม สร้างโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ขึ้น แล้วออกประกาศเสียงตามสาย คนในชุมชนสนใจและให้ความร่วมมือ เพราะเชื่อในคนที่ประกาศ และชอบต้นไม้ อยากให้ชุมชนเต็มไปด้วยต้นไม้ จะได้ลดมลพิษ อากาศสดชื่น นางเอกเป็นคนในชุมชนชอบปลูกต้นไม้ รดน้ำดูแลทุกวัน มีคนชอบต้นไม้แต่ไม่ยอมปลูก คนนี้ให้เป็นตัวโกง ชอบลักขโมยต้นไม้ไปปลูก บางทีก็เอาไปขาย แล้วยังมีพวกทิ้งขยะ นางเอกเห็นไม่ถูกต้องจึงพูดให้เข้าใจว่า ถ้าอยากได้ต้นไม้ต้องทำอย่างไร และแนะนำให้ร่วมโครงการ"

จากมโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ดังกล่าวและการสนทนากลุ่ม ไม่พบว่าคนในชุมชนรู้สึกใกล้ชิดหรือไว้วางใจเจ้าหน้าที่มูลนิธิสิกขาเอเชียมากนัก การตอบคำถามเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิฯค่อนข้างสับสน ไม่มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ในแต่ละกลุ่ม รวมทั้งไม่มีความซ้ำ การเน้นย้ำหรือความคิดสร้างสรรค์ใดๆที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิฯที่ชัดเจน รายชื่อเจ้าหน้าที่มูลนิธิที่ได้รับจากบทสนทนากลุ่มแต่ละกลุ่มมีดังนี้

ผู้วิจัย : รู้จักมูลนิธิสิกขาเอเชียใช่ไหม ใครมีบทบาทเรื่องโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้มากที่สุด ไว้ใจใครจึงได้เข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่มเด็กโต : พี่ไพ, ลุงหมู, พี่ตี้, พี่เพ็ญ

กลุ่มแม่บ้าน : คนญี่ปุ่นชื่ออะไรไม่รู้, พี่ตี้, พี่เพ็ญ, ป้าเง็ก

กลุ่มผู้สูงอายุ ช่วยกันตอบเพียง 3 คน คือ F18, F16 และ F21 ที่เหลือเงียบ และบอกว่า "รู้จักแบบคุ้นหน้ากัน ไม่รู้ว่าชื่ออะไร"

F18, F16 : (..เงียบระยะหนึ่งจึ่งค่อยๆตอบแบบเสริมคำพูดกัน) ผู้ชายขาวๆสูงๆใส่แว่นอ้วนๆใจดี

F21 : ผู้ชายผิวคล้ำๆ ผอมมีอายุ

กลุ่มพ่อบ้าน : ...เงียบ... มีเพียง M3 ที่ตอบในเวลาต่อมาในลักษณะพยายามค้นหาว่า "เง็ก"

กลุ่มที่เคยร่วม : มีที่รู้จัก แต่ไม่สนิทกับใคร รู้จักไพ ลุงหมู สมศักดิ์

นอกจากนี้ ยังมีจินตสาระที่มีความคิดสร้างสรรค์ (creativity) คือ การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ft4) ซึ่ง Cragan และ Shields (1995b) กล่าวว่าการวิเคราะห์ข้อมูลนอกจากจับประเด็นด้วยการสังเกตถึงความซ้ำ (redundancy) และการเน้นย้ำ (intensity) แล้ว ยังจับประเด็นได้จากความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ของข้อมูลได้อีกด้วย

ในการสนทนากลุ่มเด็กโต พบว่าผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเด็กโตได้แสดงจินตสาระที่แปลกแตกต่างจากผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มอื่นๆแต่มีความคิดสร้างสรรค์ในการตอบประเด็นคำถาม "มีอะไรหรือใครมาชักจูงเราให้เข้าร่วมโครงการ" ดังนี้

F2 : พระเจ้าอยู่หัว ท่านบอกว่า ปลูกต้นไม้ทำให้ลูกหลานของพระเจ้าอยู่หัวและคนทั่วไปมีความสดใส มีการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ บ้านท่านดี ไม่มีการมั่วสุมยาเสพติด

F4 : พระเจ้าอยู่หัว ท่านอยากให้ปลูกต้นไม้เยอะๆ

M1 : ปลูกต้นไม้ให้เป็นของขวัญแก่พระเจ้าอยู่หัวได้ พระเจ้าอยู่หัวชอบต้นไม้ อยากให้มีต้นไม้เยอะๆ

ผู้วิจัย : เราทราบได้อย่างไรว่าพระเจ้าอยู่หัวชอบต้นไม้ อยากให้ปลูกต้นไม้เยอะๆ

F4 : ครูที่โรงเรียน พี่ไพ* ก็บอก

F2 : พระอาจารย์ศิลป์ก็บอก

M1 : ประกาศในทีวี

---

* พี่ไพ คือเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมูลนิธิสิกขาเอเชีย

จินตสาระดังกล่าวสอดคล้องกับโครงการรณรงค์ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ของการปิโตรเลียม แห่งประเทศไทย และการเผยแพร่เพลง "ต้นไม้ของพ่อ" ผ่านทางสื่อมวลชนทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์บ่อยครั้งในช่วงเวลาเดียวกับที่โครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้กำลังดำเนินการในชุมชน จึงมีอิทธิพลต่อความคิดของเด็กโตในชุมชน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่คือ "ขอบต้นไม้" และ "การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" โดยมีคุณวัณรบเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) หรือผู้กระตุ้นให้คนในชุมชนสร้างมโนภาพร่วมกัน (group fantasies) จากแรงบันดาลใจที่คนในชุมชนมีอยู่เดิม หรือใช้ความผูกพันของกลุ่ม (cohesiveness) สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นจากกระบวนการสื่อสารในกลุ่มที่เรียกว่า consciousness raising ที่มีการแสดงออกเพื่อสื่อความหมายของการเป็นสมาชิกกลุ่มในรูปแบบของจินตสาระ (fantasy) "ขอบต้นไม้", "การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" และวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision) "ความฝันสีเขียว"

วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ข) สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน

จากการศึกษาปริบทชุมชนพบว่าคนในชุมชน 70 ไร่เป็นกลุ่มคนที่เคยอยู่ในชุมชนแออัดคลองเตยชุมชนอื่นมาก่อน และผ่านการไล่รื้อจากทางการมานับสิบปี ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย การได้รับสิทธิเช่าที่ดินจากการเคหะฯโดยมีสัญญาเช่าถึง 20 ปี ทำให้ปัจจุบันคนในชุมชนรู้สึกมั่นคงและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น คำตอบที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับประวัติชุมชนเมื่อผู้วิจัยถามถึงความรู้สึกที่มีต่อชุมชนคือ

M2 : เป็นชุมชนที่ปรับปรุงขึ้น ดีกว่าเมื่อก่อนเยอะ การจัดระเบียบของชุมชนดีกว่าเก่าเมื่อก่อนแลบ้านติดๆกัน เดี๋ยวนี้เป็นหลังๆเป็นระเบียบกว่า เมื่อก่อนหน่วยราชการไม่สนใจ พักหลังหน่วยราชการดูแลเยี่ยมเยียนมากขึ้น

M3 : เป็นชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาก ได้มีบ้านถาวร มีสิทธิในที่ดินเต็มที่ เพียงแต่ต้องไปเสียค่าเช่าให้การเคหะ เด็กๆได้เรียนหนังสือมากขึ้น เพราะมูลนิธิส่งเสริม ทางบ้านไม่ลำบาก ช่วงเศรษฐกิจดี คนทำงานท่าเรือพวกแบกของลงบริษัท ลงเครื่องจักรรายได้ดี วันละ 500-600 ทำให้ความเป็นอยู่ดี ตอนนี้รายได้ตกลงเยอะ เศรษฐกิจไม่ดี ของเคมีเอาไปลงแหลมฉบัง งานลดลงเยอะ

M3 : ดีขึ้นเยอะ เดี๋ยวนี้มีทุกอย่างพร้อม ไฟฟ้า ประปา ดับเพลิง

ความรู้สึกว่ามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย เป็นสิ่งที่คนในชุมชนตระหนักดีว่าได้มาจากการผ่านการต่อสู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งในขณะนั้นคือครูประทีป อึ้งทรงธรรม ดังนั้น เมื่อมีวิกฤตการณ์ใดๆเกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนจึงเรียนรู้ว่า ความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนสามารถช่วยให้ชุมชนผ่านพ้นวิกฤตการณ์ได้ เช่น เมื่อสอบถามถึงปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยที่กำลังจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนหมดสัญญาเช่าที่ดินกับการท่าเรือในอีก 7 ปีข้างหน้า คนในชุมชนส่วนมากเชื่อมั่นในผู้นำชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชนว่าสามารถช่วยให้การต่อสัญญาเช่าที่ดินเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ โดยกล่าวว่า "แล้วแต่ครูประทีปกับคณะกรรมการชุมชนจะว่าไง บ้านทุกหลังสร้างกันแข็งแรง ค่ารื้อถอนตั้งไม่รู้เท่าไร ก็ต้องช่วยกันสู้ล่ะ ลองดูกันซักตั้ง"

จากการที่คนในชุมชนเชื่อในผู้นำและความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้น แม้ว่าสภาพทางสังคมโดยทั่วไปของคนในชุมชนจะมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ แต่เมื่อชุมชนเผชิญปัญหาขยะ จินตสาระที่แสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชนจึงสร้างขึ้น เพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอีกครั้ง เช่นการกำหนดบทบาทของตนเองในมโนภาพเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ซึ่งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้ง 5 กลุ่มได้กำหนดให้คนในชุมชนเป็นตัวประกอบให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนแก้ไขปัญหา ให้คุณวัณรบรับบทตัวเอก ตัวโกงคือคนติดยา คนทิ้งขยะ และสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์คือชุมชน 70 ไร่ เมื่อผู้วิจัยถามถึงเหตุผลของการรับบทตัวประกอบ คำตอบที่ได้รับมีดังนี้

การสนทนากลุ่มแม่บ้าน

F8 : ให้ตารบเป็นพระเอกน่ะดีแล้ว เค้าทำทุกอย่างนะ ลอกท่อ ล้างถนน ตำรวจบ้าน พวกเราเป็นตัวประกอบ

F9 : ตารบเป็นคนเริ่ม พวกเราไปร่วมอย่างเดียว

F10 : พวกเราทำไม่ได้หรอก พวกเราเล็กนิดเดียว

ผู้วิจัย : ยังไงคะ เล็กนิดเดียว

F10 : ไม่มีกำลัง ไม่มีทุน

F11 : อีกอย่างนะ ไม่รู้จะใช้สถานที่ที่ไหน บ้านฉันก็ลำบาก คับแคบ อยู่ข้างในด้วย บ้านตารบกับมูลนิธิติดถนนใหญ่ ทำได้

F12 : ใช่ คนมาแลกบางคนเค้าเอาขยะใส่รถเข็น ถ้าให้เข็นในซอยคงลำบาก ให้พวกเรารับบทเป็นคนไปร่วมกับเค้านั่นแหละดีแล้ว

หรือกลุ่มพ่อบ้าน

M2 : พวกเราพูด คนไม่ฟัง

M3 : วันที่มีแลกต้นไม้ มูลนิธิมีจัดงาน คนมาร่วมชอบมาดูต้นไม้ เด็กรำ เด็กร้องเพลง มีกิจกรรมให้เด็กแสดงออก พวกเราทำไม่ได้แบบเค้า

M4 : พวกเราไม่มีทุน

การรับบทตัวประกอบของคนในชุมชนดังกล่าวสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ร่วมกันที่ว่าทุกคนมีบทบาทร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนโดยโครงการทำให้ชุมชนกระตือรือร้นมากขึ้น (ft5) ช่วยกันเก็บกวาดขยะซึ่งคนไม่มีวินัยในชุมชนทิ้งไว้ นั่นคือจินตสาระ "เค้ายิ่งทิ้งเรายิ่งเก็บ" (ft11) โดยจากการสังเกตสภาพแวดล้อมในชุมชนพบว่าบริเวณทางเดินในซอยส่วนมากสะอาด จึงนำมาสอบถามในการสนทนากลุ่มและการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับคนในชุมชนพบว่า เด็กๆในชุมชนส่วนหนึ่ง และชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาด เช่น

M1 : ตากับยายผม แม่ผมช่วยกันกวาดทุกวัน

ผู้วิจัย : กวาดทั้งซอย ทุกซอยเลยเหรอคะ

M1 : กวาดหน้าบ้าน ทางเดินใกล้บ้าน บ้านอื่นเค้าก็กวาดกัน

หรือ

F12 : ซอยนี้ได้รางวัลชนะเลิศ 2 ครั้งติดกันแล้วนะ ช่วยกันทำ

F13 : เวลาถนนในซอย ขยะเยอะ ในท่อขยะเยอะ พวกเราช่วยกันคุ้ยขยะในท่อขึ้นมา

จินตสาระที่ 5-12 จึงเป็นจินตสาระที่บ่งบอกถึงพฤติกรรม (plot line) ของคนในชุมชนต่อโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ที่สะท้อนความหมายเชิงอุปมาทางสังคม (social master analogue) คือความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน คำว่า "สิ่งแวดล้อม" ในวิสัยทัศน์ร่วมกันนี้มิได้หมายถึงสิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงสิ่งแวดล้อมเชิงสังคมด้วย กล่าวคือ โครงการขยะแห้งแลกต้นไม้เป็นโครงการที่คนในชุมชนเห็นว่าสามารถมีส่วนช่วยบรรเทาปัญหาการแพร่ระบาดของ

ยาเสพติดซึ่งเป็นปัญหารุนแรงที่สุดในชุมชนขณะนี้ได้ เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในโครงการซึ่งนอกจากกิจกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้แล้ว ยังมีกิจกรรมอื่นๆให้เด็กได้แสดงออก (ft9) เช่นเต้น รำ แสดงละคร ระบายสี นำขยะมาประดิษฐ์สิ่งของ (ft12) ทำให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (ft8) ไม่มั่วสุม (ft10) และทำตนให้เป็นประโยชน์กับชุมชน (ft6) เช่นเมื่อผู้วิจัยถามกลุ่มเด็กโตหรือสอบถามกลุ่มแม่บ้านว่า หลังจากมาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ครั้งแรกแล้ว หลังจากนั้นทำไมจึงมาอีก (หรืออนุญาตให้เด็กที่บ้านมาอีก) ส่วนมากตอบว่า "ได้ร่วมกิจกรรม ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์" หรือ "มีการแสดง เด็กได้แสดงออก" หรือ "อยู่ที่บ้านไม่มีเพื่อนเล่น" เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า "สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน" เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สร้างขึ้นมาจากความคิดหลัก (major concepts) คือ เค้าโครงเรื่อง (plot line) ที่สื่อความหมายเชิงอุปมาทางสังคม (social master analogue) คือ ความสามัคคี (ช่วยกันคนละไม้ละมือ) ของคนในชุมชนนั่นเอง

วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ค) ชุมชนเขียวสะอาด

โครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ เป็นโครงการที่ดำเนินการมานานเกือบ 2 ปี คนในชุมชนจึงทราบผลของการเข้าร่วมโครงการแล้วว่ามีความสัมฤทธิ์ผลต่อตนเองและชุมชนอย่างไร (pragmatism master analogue) ในการสนทนากลุ่ม เมื่อกล่าวถึงโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจึงแสดงจินตสาระเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ คือ ชุมชนเขียวสะอาด (ft24) และสภาพแวดล้อมดีขึ้น (ft20) และช่วยบรรเทาปัญหาขยะในชุมชนคือ ปริมาณขยะลดลง (ft 23) บ้านสะอาด (ft15) แม่น้ำลำคลองสะอาด (ft26) รวมทั้งได้รับประโยชน์จากการปลูกต้นไม้ ซึ่งเป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้ปลูกคือ ต้นไม้ทำให้รู้สึกสดชื่น ร่มรื่น อากาศดี (ft13, ft25) ช่วยลดมลพิษ (ft19) ให้ออกซิเจนเวลากลางวัน (ft14) ให้ความสวยงาม (ft22) และความสบายใจ (ft16) เมื่อมองไปที่ไหนมีแต่สีเขียว (ft21) นอกจากนี้ การรดน้ำต้นไม้ ได้ตกแต่งกิ่งใบยังทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน (ft17) แก้เหงา แก้เซ็งได้ (ft18)

ดังนั้นจินตสาระและวิสัยทัศน์ร่วมกัน (ข) จึงสื่อความหมายถึงผลประโยชน์ของนวัตกรรมต่อบุคคลและสภาพแวดล้อมในชุมชน และสามารถสรุปได้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันนี้ประกอบด้วยความคิดหลัก (major concepts) คือสถานที่ (scene) และความหมายเชิงอุปมาเน้นความสัมฤทธิ์ผล (pragmatism) ของนวัตกรรมที่มีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม จากวิสัยทัศน์ร่วมกันที่คนในชุมชน 70 ไร่มีต่อโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้นั้น พบว่าวิสัยทัศน์ร่วมกัน "สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน" เน้นการสื่อความหมายถึงความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สื่อความหมายเชิงอุปมาทางสังคม (social master analogue) และวิสัยทัศน์ร่วมกัน "ชุมชนเขียวสะอาด" เน้นการสื่อความหมายถึงประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ เช่น ชุมชนสะอาด ต้นไม้ให้ก๊าซออกซิเจนเวลากลางวัน ให้ความรู้สึกสดชื่น อากาศดี ฯลฯ จึงเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สื่อความหมายเชิงอุปมาเน้นความสัมฤทธิ์ผล (pragmatism master analogue) โดยงานวิจัยนี้ไม่พบว่าคนในชุมชน 70 ไร่แสดงวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สื่อความหมายเชิงอุปมาเน้นความถูกต้อง (righteousness) นั่นคือคนในชุมชน 70 ไร่ไม่มุ่งเน้นว่า การเข้าร่วมโครงการเป็นสิ่งที่มีความถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ดังคำกล่าวของคนในชุมชนเมื่อตอบประเด็นคำถามเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อคนที่ไม่มาร่วมโครงการว่า "เฉยๆ แล้วแต่เค้า" หรือ "เค้าคงไม่มีเวลา" หรือ " เค้าคงไม่มีขยะมาแลก" เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว จึงกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในชุมชน 70 ไร่ เป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่ ให้เกิดการแพร่หลายของจินตสาระ 26 ใจความและวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3 หมวด คือ ความฝันสีเขียว สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน และชุมชนเขียวสะอาด โดยวิสัยทัศน์ร่วมกัน "ความฝันสีเขียว" ประกอบด้วยความคิดหลักซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน และเป็นผลการวิจัยที่สามารถนำมาใช้ในการตอบปัญหานำวิจัยซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

<u>ปัญหานำวิจัยที่ 2</u> คนในชุมชนแออัดคลองเตยมีอะไรเป็นแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

ผลการวิจัยพบว่า ความชอบต้นไม้ และการเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่ เขตคลองเตย โดยปรากฏอยู่ในจินตสาระที่คนในชุมชนได้แสดงออกมาในการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นความคิดหลักที่ประกอบกันเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน "ความฝันสีเขียว" ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วในประเด็นคำถามนำวิจัยข้อแรก

<u>ปัญหานำวิจัยที่ 3</u> การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตยผ่านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่ เป็นกระบวนการตัดสินใจที่ผ่านการพิจารณาคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน และการสังเกตเห็นผลได้มาแล้ว โดยไม่ได้นำคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านการนำไปทดลองใช้ได้มาพิจารณา รายละเอียดมีดังนี้

นวัตกรรม "ขยะแห้งแลกต้นไม้" เริ่มต้นโดยคนในชุมชนคือคุณวัณรบ หิรัญและคุณอรุณี สนิทหมื่นไวย ซึ่งเกิดและเติบโตในชุมชน จึงทราบปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนมากพอสมควร โดยเฉพาะปัญหาขยะในชุมชน ดังนั้น นวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้จึงเป็นนวัตกรรมที่มีคุณลักษณะด้านความเข้ากันได้ (compatibility) กับความต้องการของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มทั้ง 5 กลุ่ม พบว่าความต้องการแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหนึ่งใน 3 ประการของความต้องการของผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกกลุ่ม เช่น ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเด็กโต

ผู้วิจัย : ถ้ามีนางฟ้ามานั่งอยู่ตรงนี้ แล้วมีพร 3 ประการให้พวกเราขอได้ พวกเราจะขออะไรที่คิดว่าจะช่วยให้ชุมชนนี้ดีขึ้น

F1 : ไม่มีมลพิษ สภาพแวดล้อมดีขึ้น ปลูกต้นไม้เยอะๆทำให้สวยงาม ลดมลพิษได้

F3 : ชุมชนสะอาด ปลอดขยะ

F4 : แม่น้ำลำคลองสะอาด

F5 : บ้านสะอาด

F2 : ไม่อยากให้ทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง ให้มีต้นไม้เยอะๆ

M1 : ชุมชนสะอาด

หรือการสนทนากลุ่มแม่บ้าน

ผู้วิจัย : ถ้ามีนางฟ้ามานั่งอยู่ตรงนี้ แล้วมีพร 3 ประการให้พวกเราขอได้ พวกเราจะขออะไรที่คิดว่าจะช่วยให้ชุมชนนี้ดีขึ้น

F11 : คนทิ้งขยะลงในถัง ให้ชุมชนมีแต่ต้นไม้

F13 : อยากให้ทุกคนหันมาปลูกต้นไม้

F14 : อยากให้ชุมชนนี้มีแต่ต้นไม้

F15 : ชุมชนสะอาด เขียวร่มรื่น

จากความต้องการดังกล่าว เมื่อคุณวัณรบและมูลนิธิสิกขาเอเชียประกาศเสียงตามสายโน้มน้าวใจคนในชุมชนให้มาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้จึงเป็นการส่งสารที่ตรงกับความต้องการของผู้รับสารคือลดปริมาณขยะแล้วได้ต้นไม้หรือสิ่งอื่นๆตอบแทนกลับมา เช่น ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีเพื่อน เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเด็กโต

ผู้วิจัย : ตอนแรกที่ได้ยินเรื่อง "ขยะแห้งแลกต้นไม้" มีความคิดอย่างไร

F3 : อยากไปร่วม เพราะมีกิจกรรมให้เด็กได้แสดงออก มีเพื่อนเยอะ

F1 : อยากให้มีตั้งนานแล้ว จะได้ปลูกต้นไม้ อยากให้มีต้นไม้เยอะๆ

F2 : ดีใจ เพราะจะได้นำขยะใช้มาใช้ประโยชน์ อยากปลูกต้นไม้เพราะทำให้ร่มรื่น

ผู้วิจัย : ที่บอกว่าเอาขยะมาใช้ประโยชน์ เป็นยังไงคะ

F2 : เอาขวดมาทำที่ใส่ดินสอ ขวดโพลาลีสมาทำกระถาง

F6 : เอาไม้ไอติมมาทำของเล่น

F5 : อยากไปร่วม เพราะร่วมกิจกรรมแล้วไม่มั่วสุม ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

F7 : อยากไปร่วม เพราะอยากให้มีต้นไม้เยอะๆ

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มกลุ่มอื่นๆได้รับคำตอบใกล้เคียงกัน เช่นจากการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุ

ผู้วิจัย : ตอนแรกที่ได้ยินเรื่อง "ขยะแห้งแลกต้นไม้" มีความคิดอย่างไร

F16 : ดีใจนะ จะได้แลกต้นไม้ไปปลูก ชอบต้นไม้

F20 : ดี ดีกว่าเอาขยะไปทิ้ง

ผู้วิจัย : ทำไมไม่เอาไปขายซาเล้งล่ะ

F20 : ขายซาเล้งได้เงินน้อย ไม่มีเวลา

F19 : เอาไว้แลกต้นไม้ดีกว่า ชอบปลูกต้นไม้ ได้ตกแต่งกิ่ง สบายใจ พอเวลาไม่แลก ก็เก็บเอา (ขยะ) ไว้ให้คนที่เก็บขยะขาย

F21 : ดี ขยะจะได้ลดลง ได้ปลูกต้นไม้ สวย ชอบ ทำให้อากาศดี

F18 : คิดว่าเค้าต้องการลดขยะ ดีนะ เพราะคนมักง่ายเยอะ มันกินแล้วก็ทิ้ง ตามทางเดิน คูระบายน้ำ ขยะ"เต็ม" ชั้นชอบปลูกต้นไม้อยู่แล้ว ปลูกตั้งแต่ก่อนมีโครงการต้นไม้ช่วยให้แก้เซ็ง แก้เหงาได้นะ มองดูก็ชื่นใจ

F17 : ดี ชั้นก็ชอบต้นไม้ สวย เขียวชอุ่ม เวลาไม่แลก ก็ยกขยะให้เด็กๆมาแลก

จากบทสนทนาข้างต้น ยังสามารถวิเคราะห์ได้อีกว่า คนในชุมชนรับรู้และพอเข้าใจว่านวัตกรรมสามารถทำอะไรได้บ้าง และมีวิธีการทำอย่างไร แล้วยังนำไปเปรียบเทียบกับวิธีปฏิบัติเดิมที่ทำอยู่ นั่นคือการพิจารณาคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (relative advantages) และเห็นว่ามีประโยชน์กับตนและชุมชนมากกว่าวิธีปฏิบัติเดิม กล่าวคือก่อนหน้าโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้จะเริ่มขึ้น คนในชุมชนส่วนมากแยกขยะไว้ขาย หรือยกให้คนเก็บขยะขาย แต่การร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ทำให้ได้รับผลประโยชน์ด้านต่างๆต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนเพิ่มขึ้นเช่น ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ต้นไม้ทำให้รู้สึกสดชื่น อากาศดี เป็นต้น รวมทั้งเมื่อนำโครงการขยะแลกไข่มาเปรียบเทียบกับโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้แล้วพบว่า โครงการขยะแห้งแลกต้นไม้มีประโยชน์ต่อตนเองมากกว่า ดังเช่นข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มเด็กโต

ผู้วิจัย : ก่อนมีโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ หนูทำอย่างไรกับขยะที่บ้านคะ

F4 : เอาไปขาย

ผู้วิจัย : หนูเอาอะไรไปขายบ้างคะ

F4 : กระดาษ

F1 : หนูก็ขายกระดาษค่ะ เอาสตางค์ไปกินขนม

F2 : หนูเก็บขวด กล่องกระดาษขาย

ผู้วิจัย : เอาสตางค์ไปกินขนมไหมคะ

F2 : (ส่ายศรีษะ) หนูเอาสตางค์เก็บใส่กระปุก

F7 : หนูแยกขยะเก็บใส่ถุง

F5 : หนูก็แยกค่ะ

ผู้วิจัย : แยกอย่างไรบ้างคะ

F7 และ F5 ตอบพร้อมกัน: ขยะเปียก ขยะแห้ง ขยะอันตราย

ผู้วิจัย : แยกแล้วเอาไปไหนคะ

F7 : เอาใส่ถังวางไว้หน้าปากซอย

F5 : มีรถมารับตอนเช้า

ผู้วิจัย : หนูทราบได้อย่างไรว่าแยกขยะเปียก ขยะแห้ง ขยะอันตราย

F7 : ประกาศตามทีวี ครูที่โรงเรียนบอก พี่ไพก็บอก

F6 : หนูก็แยกค่ะ แต่ของหนูเอาขวดไปขาย

ผู้วิจัย : ขวดแก้ว ขวดเบียร์หรือคะ

F6 : ขวดน้ำโพลาลีส

หรือการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุ

ผู้วิจัย : ก่อนมีโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ พวกเราทำอย่างไรกับขยะที่บ้านคะ

F19 : ก็ยกให้คนที่เค้าเก็บขยะขาย บ้านอยู่ใกล้กัน

F17 : ยกให้คนรายได้น้อยเค้าไปแลกไข่

F20 : ทิ้งขยะถังหน้าบ้าน

F16 : ทิ้งถังขยะหน้าบ้าน แล้วพวกที่เก็บขยะขายเค้าจะมาเลือกเก็บไป ดูที่บ้านพวกนี้ซิ หน้าบ้านมีกระดาษตากแดดไว้

F18 : ป้าแยกไว้ให้คนเก็บขยะขาย ช่วยเค้า

F21 : ป้าก็แยกให้คนเก็บขยะขาย ที่เก็บตอนนี้เอามาแลกต้นไม้

หรือการสนทนากลุ่มแม่บ้าน

ผู้วิจัย : รู้สึกสนุก เบื่อ เหนื่อย กับการเก็บขยะไว้แลกของบ้างไหมคะ

F11 : รู้สึกดีที่ได้นำขยะไม่ใช้แล้วมาแลกต้นไม้

F10 : รู้สึกเพลิดเพลิน เพราะเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้ใช้ประโยชน์จากขยะ

F15 : เป็นบางทีนะ เบื่อๆ อยากๆ บางทีเก็บไว้แต่ไม่เอามาแลก ขยะน้อย ขี้เกียจ เก็บไว้เยอะๆค่อยมาแลก

F13 : ดีนะ ขยะจะได้หมดไป เวลาเอาขยะมาแลกต้นไม้เรายังได้ดูเด็กรำ เด็กร้องเพลง

F9 : ไม่เบื่อ ได้แลกต้นไม้เอาไว้บังแดด ร่มรื่น

F12 : ตอนนี้ไปเก็บขยะตามถังไม่ค่อยเจอหรอก คนเอาไปแลกไข่ แลกต้นไม้

F10 : ไม่ลำบากอะไร ปลูกต้นไม้จะได้ไม่มีมลพิษ

ผู้วิจัย : ถ้าให้พวกเราเปรียบเทียบขยะแลกไข่กับขยะแลกต้นไม้ พวกเราคิดว่าต่างกันไหม ต่างกันอย่างไร

F10 : ต่างกัน ต้นไม้มีประโยชน์กว่า ต้นไม้ให้ก๊าซออกซิเจน สดชื่น

F8 : ต่างกัน ไข่กินแล้วหมดไป แต่ต้นไม้อยู่กับเรานาน ได้เพลิดเพลิน รดน้ำ ตกแต่งกิ่ง

F12 : ต่างกัน ไม่มีเงิน ยังแลกไข่กินได้ เช่นวันนี้สตางค์หมด ไม่มีอะไรกิน เอาขยะไปแลกไข่ ต้นไม้กินไม่ได้แต่ให้ความสวยงาม ทำให้อากาศดี สดชื่น มีประโยชน์เกี่ยวกับจิตใจ

F8 : ส่วนมากคนรายได้น้อยแลกไข่

ผู้วิจัย : พวกเราเคยไปแลกไข่บ้างไหม

F8 : ไปแลกไข่ทุกอาทิตย์ แลกไข่ไว้กิน ประหยัดขึ้น เมื่อก่อนแลกทั้ง 2 อย่าง วันเสาร์แลกต้นไม้ วันอาทิตย์แลกไข่ เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้แลกต้นไม้ ไม่มีที่ปลูก

F11 : แต่มันมีที่ตาย เอามาแลกต้นใหม่ สวย

ผู้วิจัย : แล้ว F10 ล่ะ เคยไปแลกไข่บ้างไหม

F10 : ไม่เคย แลกต้นไม้อย่างเดียว ชอบต้นไม้ สวย ดูแล้วสบายใจ

F15 : ไม่เคย แลกไข่คนเยอะ ขี้เกียจ แถวยาว ร้อน

F12 : ใช่ แลกไข่แถวยาว ขี้เกียจไป ไข่ที่บ้านเยอะแยะ

ผู้วิจัย : แต่ไข่ถ้าไม่แลกเราก็ต้องซื้อใช่ไหม

F12 : ซื้อเอาดีกว่า ขี้เกียจเข้าแถวรอ

F14 : เคยไปหนเดียว แลกต้นไม้ดีกว่า ชอบต้นไม้

และการสนทนากลุ่มพ่อบ้าน

ผู้วิจัย : รู้สึกสนุก เบื่อ เหนื่อย กับการเก็บขยะไว้แลกของบ้างไหมคะ

M2 : ไม่เบื่อ ไม่มีอะไรนี่ ได้เอาของที่เก็บไว้หลังบ้านออกมา บ้านจะได้ไม่รุงรัง

M9 : ลุงไม่ได้เป็นคนเก็บ แม่บ้านเค้าเก็บ เค้ามาแลกเองบ้าง ให้ลุงมาบ้าง โครงการทำให้ชุมชนกระตือรือร้น อยากให้บ้านเมืองสวยงาม มีความร่มเย็น

M3 : ไม่เบื่อ เอามาแลก บ้านจะได้สะอาด ปลูกต้นไม้เขียวสดชื่น

M4 : ผมไม่เบื่อ ผมแลกทุกอาทิตย์ แลกไข่บ้าง แลกต้นไม้บ้าง

M5 : ไม่เบื่อ อะไรไม่ใช้วางกองๆไว้ ถึงเวลา วันเสาร์ เดินมาดูต้นไม้ ถ้าต้นไม้สวยถูกใจค่อยเอาขยะมาแลก

M6 : ผมช่วยกันกับแม่บ้าน ไม่เหนื่อยอะไร มันเป็นของเหลือใช้ มีทุกวัน อย่างขวดน้ำโพลาลีส เรากินอยู่ทุกวัน กินน้ำหมดก็เก็บขวดใส่ถุง เอามาแลกต้นไม้ไว้ปลูกสวยสดชื่น ลูกผมยังเล็ก จะได้มีอากาศดี ต้นไม้ให้ออกซิเจนเวลากลางวัน

ผู้วิจัย : ทราบจากไหนคะว่าต้นไม้ให้ออกซิเจนเวลากลางวัน

M6 : ในโทรทัศน์ ในหนังสือที่ห้องสมุดก็มีบอกไว้

ผู้วิจัย : ถ้าให้พวกเราเปรียบเทียบขยะแลกไข่กับขยะแลกต้นไม้ พวกเราคิดว่าต่างกันไหม ต่างกันอย่างไร

M9 : ต่างกัน ไข่ทำกับข้าวกินแล้วหมดไป แลกได้ทุกวัน แต่ต้นไม้แลกแล้วไม่ตาย อยู่กับเราอย่างเดิม

M3 : อย่างว่าล่ะ อีกอย่าง ต้นไม้ปลูกแล้วสดชื่น อากาศดีขึ้น

M7 : ผมคิดว่ามีประโยชน์ทั้งสองอย่าง เพราะทำให้ชุมชนจะสะอาดขึ้น ไข่ได้กิน ประหยัดรายจ่าย ต้นไม้ได้ความสบายใจ ทำให้ร่มเย็น

M6 : ไม่ต่างกัน ทำให้ขยะลดลงเหมือนกัน แต่ผมชอบต้นไม้มากกว่า ผมมาแลกต้นไม้อย่างเดียว ทำให้บ้านเขียวสะอาด

M5 : ต่างกัน ต้นไม้ปลูกแล้วเขียวร่มรื่น ไข่เอามากินได้

M8 : ต่าง ไข่แลกไว้กิน ต้นไม้ให้ความสวยงาม ผมไม่เคยแลกไข่ ผมชอบต้นไม้ อยากให้ชุมชนมีแต่ต้นไม้ มองที่ไหนก็มีแต่สีเขียว

M2 : ไม่แตกต่าง เป็นการใช้ประโยชน์จากขยะ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ แต่รู้สึกต้นไม้จะมีประโยชน์กว่า ช่วยให้ร่มรื่น อากาศดี

ผู้วิจัย : พวกเราเคยไปแลกไข่บ้างไหม

M2 : ผมเคยไปแลกไข่ เดี๋ยวนี้แลกไข่เกือบทุกอาทิตย์ แลกต้นไม้ลดลง ไม่มีที่ เพราะปลูกเยอะแล้ว ไม่มีที่วาง เวลานี้ถ้ามา มาแลกกระถาง แลกดินแลกปุ๋ย

M9 : ลุงไม่เคยไปแลกไข่ ลุงชอบต้นไม้ ปลูกต้นไม้ได้ความสบายใจ

M8 : ไม่เคย ผมแลกต้นไม้อย่างเดียว

M3 : ผมก็ไม่เคย แต่เห็นคนไปแลกไข่เยอะ 7 โมงเช้า แถวเต็มแล้วตั้งแต่บ้านวัณรบไปถึงสี่แยก เมื่อก่อนแลกต้นไม้คนก็แยะ พักหลังลดลง คงไม่มีที่ปลูก

M4 : เคย อาทิตย์ไหนต้นไม้ไม่สวย ผมก็แลกไข่

M6 : ไม่เคย ผมชอบต้นไม้ มาดูต้นไม้ ดูเด็กเต้นเด็กรำ

M7 : เคย ผมไปทุกอาทิตย์ วันเสาร์แลกต้นไม้ วันอาทิตย์แลกไข่

M5 : ไม่เคยครับ ผมชอบปลูกต้นไม่มากกว่า ปลูกต้นไม้ทำให้ไม่มีมลพิษ อยากให้ชุมชนนี้มีแต่ต้นไม้

ผู้วิจัย : ทราบจากที่ไหนคะว่า ปลูกต้นไม้ทำให้ไม่มีมลพิษ

M5 : จากข่าวโทรทัศน์

นอกจากคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความเข้ากันได้และประโยชน์เชิงเปรียบเทียบแล้ว คนในชุมชนยังพิจารณาคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความสลับซับซ้อน (complexity) ได้แก่ การพิจารณาว่าการนำนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ไปใช้มีความยุ่งยากลำบากหรือมีขั้นตอนการใช้ยากง่ายเพียงใด และคนในชุมชนยังพิจารณาคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านการสังเกตเห็นผลได้ (observability) ได้แก่การที่คนในชุมชนพิจารณาว่านวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้มีประโยชน์อย่างไรบ้างที่สามารถมองเห็นหรือรับทราบและมั่นใจได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้นำนวัตกรรมไปใช้ เช่นในการสนทนากลุ่มแม่บ้าน

ผู้วิจัย : ถ้ามีคนนอกชุมชนเค้าสนใจจะเข้าร่วมโครงการขยะมาแลกต้นไม้บ้าง เราจะแนะนำขั้นตอนเค้าอย่างไร

F13 : บอกเค้าว่าขั้นตอนไม่ยุ่งยาก ใครจะไปก็ได้ มีขยะติดไม้ติดมือก็ดี เอาขยะไปให้เค้า* ชั่งน้ำหนักเป็นกิโลแล้วเราไม่เอาสตางค์ เลือกต้นไม้

ผู้วิจัย : ขยะอะไรก็ได้เหรอ

F8,F10,F11,F13 ตอบพร้อมกัน : ขยะแห้ง แก้ว กระดาษหนังสือพิมพ์ พลาสติก ขวดน้ำโพลาลีส ขวดลิโพ ขวดเบียร์ กระป๋องเบียร์

F14 : หรือถ้าเด็กไปต่อกระถาง ระบายสี จะได้ต้นไม้ใส่กระถางกลับบ้าน เค้า* เลือกต้นไม้ให้

ผู้วิจัย : ขั้นตอนที่พวกเราเล่ามา คิดว่ามีอะไรต้องปรับปรุงไหม

ผู้เข้าร่วมสนทนาส่ายศีรษะตอบพร้อมกัน :ไม่มี

ผู้วิจัย : ไม่มีเลยเหรอ ถ้าพวกเราให้คะแนนโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้นี้ จาก 100 คะแนน พวกเราให้กี่คะแนน

F8, F9, F11, F12, F13, F14, F15 ตอบพร้อมกัน : ให้ 100 คะแนน

ผู้วิจัย : ให้คะแนนเต็มเลยหรือคะ ทำไมล่ะ

---

* เค้าในที่นี้คือ เจ้าหน้าที่มูลนิธิสิกขาเอเชีย

F8, F9 : นอกจากมีต้นไม้ให้แลกแล้ว มีกิจกรรมให้เด็กได้แสดงออก มีวาดระบายสี ทำกระถางต้นไม้

F12 : โครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้เค้าดี สร้างสรรค์ มีประโยชน์

F8 : มูลนิธิมักมีอะไรสร้างสรรค์แปลกๆ

ผู้วิจัย : ที่บอกว่าสร้างสรรค์ มีประโยชน์ เป็นอย่างไรคะ

F12 : เค้าต้องการลดขยะ ให้คนในชุมชนหันมาปลูกต้นไม้ ทำให้สวยงาม ร่มรื่น ช่วยลดมลพิษ

ผู้วิจัย : คนอื่นๆล่ะ คิดอย่างไร

F15 : ชอบต้นไม้ ทำให้บ้านเขียวชอุ่ม งาม แก้เซ็งแก้เหงาได้ มองดูชื่นใจ

F13 : ชุมชนเราจะได้สะอาด ต้นไม้ปลูกแล้วสดชื่น อากาศดีขึ้น มองดูสวยงามเพลิดเพลิน

F11 : ปลูกต้นไม้ได้ความสบายใจ เด็กร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้แล้วไม่มั่วสุม มีการแสดง เด็กได้แสดงออก ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ผู้วิจัย : F10 ล่ะ ให้คะแนนโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้กี่คะแนน

F10 : ให้ 75 เพราะอยากให้มีกิจกรรมมากกว่านี้อีก เช่นสนใจเกี่ยวกับยาเสพติด

และการสนทนากลุ่มพ่อบ้าน

ผู้วิจัย : ถ้ามีคนนอกชุมชนเค้าสนใจจะเข้าร่วมโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้บ้าง เราจะแนะนำขั้นตอนเค้าอย่างไร

M5 : บอกเค้าว่าให้นำขยะไม่ใช้แล้ว พวกพลาสติก กระป๋องเบียร์ ขวดน้ำกิน หนังสือพิมพ์ กล่องนม มาแลกที่มูลนิธิ เอาขยะมาชั่งน้ำหนัก เสร็จแล้วเลือกต้นไม้ตามราคาขยะ ถ้าราคาขยะน้อยกว่าต้นไม้ที่ชอบก็ต้องเพิ่มเงิน

ผู้วิจัย : ที่บอกมาครบทุกขั้นตอนหรือยังคะ

M9 : (พยักหน้า) หรือให้เด็กมาต่อกระถางเองก็ได้ เค้ามีเศษไม้ให้ ต่อเสร็จแล้วเลือกต้นไม้ใส่กระถางกลับบ้าน หรือจะมาระบายสี ทำของเล่น ของใช้จากขยะ

M3 : เด็กมาเต้น มารำ มาแสดงได้ของขวัญกลับบ้าน

ผู้วิจัย : ขั้นตอนที่เล่ามาคิดว่ายุ่งยากไหมคะ มีอะไรต้องปรับปรุง

M2 : ไม่ยุ่งยาก แต่อยากให้มีต้นไม้ใหม่ๆสวยๆที่มันแข็งแรง หลายคนบ่นว่า ต้นไม้สวยๆแลกมาไว้ที่บ้านวันสองวันตาย เหี่ยวเฉา มูลนิธิบอกว่า เป็นมาจากที่ซื้อเค้าฉีดน้ำยาเร่งมา

ผู้วิจัย : ถ้าเราเอามันมาเปลี่ยนดิน ผสมดินใหม่ เปลี่ยนกระถาง รดน้ำให้จะรอดไหม

M2 : อันนี้ไม่ทราบนะ ของผมไม่มีปัญหา แต่มีที่เค้าบ่นกัน

ผู้วิจัย : ที่เค้าบ่นๆกัน เป็นปัญหาที่ต้นไม้ อยากให้เปลี่ยนต้นไม้ ไม่ได้อยากให้เปลี่ยนขั้นตอนหรือวิธีการร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

M2 : (พยักหน้า) อย่างนั้นแหละ

ผู้วิจัย : คนอื่นๆล่ะคะ คิดว่าขั้นตอนการเอาขยะมาแลกต้นไม้ มีตรงไหนยุ่งยาก อยากให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้าง

(เงียบ)

ผู้วิจัย : อย่างนี้ดีกว่า ให้พวกเราช่วยกันให้คะแนนโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้นี้จาก 100 คะแนน พวกเราให้กี่คะแนน

M9, M3, M5, M7 ตอบพร้อมกัน : ให้ 99 เพราะส่วนมากมาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

M2 : ถ้าเมื่อก่อนให้ 100 เดี๋ยวนี้ 70 เพราะมีบางคนไม่มาร่วม แต่ก่อนคนที่เคยมาก็ขี้เกียจมา

M4 : ผมให้ 90 เพราะตอนนี้มองไปที่ไหนไหนมีแต่สีเขียว

M6, M8 : ให้ 90 เพราะคนมาร่วมแยะ

ผู้วิจัย : ถ้า 100 คะแนนนี่ไม่ได้หมายถึงจำนวนคนมาร่วม แต่หมายถึงความพอใจของพวกเราต่อโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ เราพอใจกี่คะแนน

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตอบพร้อมกัน : ให้ 100 นั่นแหละ

ผู้วิจัย : คะแนนเต็มเลยเหรอคะ ทำไมล่ะ

M3 : ไปดูซิ เดี๋ยวนี้ตามในซอยสวนมากเขียว ร่มรื่น แทบทุกบ้านมีต้นไม้

M2 : คนในชุมชนช่วยๆกัน

M9 : ที่นี่ เห็นอย่างนี้ เวลาไม่มีอะไร ต่างคนต่างอยู่ พอเวลามีปัญหา จะช่วยกัน ตอนนี้มีเรื่องยาเสพติดที่ต้องช่วยกัน

จากบทสนทนาข้างต้น จะเห็นได้ว่า คนในชุมชนคิดว่าขั้นตอนการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ไม่มีความสลับซับซ้อนยุ่งยาก และมีประโยชน์ทั้งต่อตนเอง เด็กในชุมชน และสิ่งแวดล้อม

ในชุมชน รวมทั้งยังสามารถสังเกตเห็นผลประโยชน์ที่ได้รับจากการนำนวัตกรรมไปใช้โดยการสังเกตและพูดคุยกับเพื่อนบ้าน จึงเกิดการยอมรับและนำมาใช้ในที่สุด อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่าคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านการนำไปทดลองได้ (trialability) มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ในชุมชน 70 ไร่ อาจเป็นเพราะคนในชุมชนเห็นว่า นวัตกรรมนี้ไม่มีความเสี่ยงนั่นเอง ดังข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มแม่บ้าน

ผู้วิจัย : ตอนแรกที่เค้าประกาศว่ามีแลกต้นไม้ พวกเราเอาขยะมาแลกเลยทันทีเหรอ

F8 : เห็นเด็กๆเค้าแลกมาปลูกสวย เลยเอามาแลกบ้าง

F13 : ฟังประกาศ ไปดูต้นไม้ที่มูลนิธิ เห็นสวยดี ก็แลก แต่ก่อนคนมาแลกเยอะ มีรถมารับซื้อขยะถึงหน้ามูลนิธิ

F9 : แบบว่าปากต่อปากด้วย

F11 : เห็นคนที่แลกถือมาสวยๆ ก็ถามกัน บอกต่อๆกัน ทุกคนอยากได้ต้นไม้ ที่ซอย 16 เขียวร่มรื่นทั้งซอย

หรือการสนทนากลุ่มพ่อบ้าน

ผู้วิจัย : ตอนแรกที่เค้าประกาศว่ามีแลกต้นไม้ พวกเราเอาขยะมาแลกทันทีเลยเหรอ

M2 : ผมเดินมาดูที่มูลนิธิ เห็นต้นไม้สวยก็แลก ตอนนี้ปลูกเยอะแล้ว ไม่มีที่วาง เจอเพื่อนบ้านที่ไม่เคยคิดปลูก ก็บอกเพื่อนบ้าน

M9 : เด็กๆทำก่อน เด็กเค้ามีกิจกรรมที่ห้องสมุด เด็กมาหัดเต้น หัดรำ มาอ่านหนังสือแล้วมาแลกต้นไม้ หลานผมเก็บขยะที่บ้าน ขวดน้ำโพลาลีสมาแลกกุหลาบไป

M5 : ตอนนั้นผมเป็นอาสาสมัครช่วยคณะกรรมการชุมชนทำงาน พี่รบเป็นประธาน ผมช่วยพี่รบ อาสาสมัครแลกต้นไม้ไปปลูกก่อน ส่วนใหญ่คนในนี้เห็นต้นไม้แล้วมาแลกเพราะทุกคนอยากได้ต้นไม้

M4 : มีขยะแลกไข่ก่อน พอมีต้นไม้ คนที่ชอบต้นไม้เค้าก็มาแลก แล้วตามๆกันมา

M6 : ส่วนมากปากต่อปาก

บทสนทนากลุ่มทั้ง 5 กลุ่ม ได้รับคำตอบที่มีลักษณะใกล้เคียงกันซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่า การยอมรับนวัตกรรมของคนในชุมชน 70ไร่ คุณลักษณะทางนวัตกรรมได้แก่ ประโยชน์เชิงเทียบความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อบุคคลในการพิจารณายอมรับนวัตกรรม คุณ

ลักษณะดังกล่าวได้มีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลในขั้นตอนต่างๆ 5 ขั้นตอนตามทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม ซึ่งจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

<u>ปัญหานำวิจัยที่ 4</u> ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมของคนในชุมชนแออัดคลองเตยเป็นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่ได้ผ่านขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมในขั้นเกิดความรู้ (knowledge stage) ขั้นโน้มน้าวใจ (persuasion stage) ขั้นตัดสินใจ (decision stage) จนถึงขั้นนำไปใช้ (implementation stage) มาแล้ว และปัจจุบันอยู่ในขั้นทบทวนการนำไปใช้ (confirmation stage) กล่าวคือ

ขั้นความรู้ คนในชุมชนรู้ว่ามีนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นในชุมชน (what the innovation is) จากการประกาศผ่านเสียงตามสายของคุณวัณรบ การพูดคุยกับเพื่อนบ้าน คณะกรรมการชุมชน สมาชิกครอบครัว ใบปลิว และยังมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม (how-to knowledge) ได้เร็วเนื่องจากเป็นนวัตกรรมที่ผ่านการดัดแปลง (re-invention) มาจากนวัตกรรมขยะแห้งแลกไข่ที่มีมาก่อนเป็นระยะเวลานานกว่า 1 ปี นอกจากนี้คนในชุมชนยังทราบอีกว่านวัตกรรมสามารถทำอะไรได้บ้าง (how does it work) โดยทราบประโยชน์ของต้นไม้ในด้านต่างๆจากสื่อมวลชนคือโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อบุคคล (ครูที่โรงเรียน) และทราบว่านวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้สามารถช่วยลดปริมาณขยะซึ่งกำลังเป็นปัญหาที่รุนแรงของชุมชนในขณะนั้นได้ เช่นข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุดังนี้

ผู้วิจัย : ตอนนี้ชุมชนเรามีปัญหาเรื่องขยะไหม รุนแรงแค่ไหน

F20 : ปัญหาขยะดีขึ้น เพราะเก็บไปแลกไข่ แลกต้นไม้

F18 : ยังเยอะนะ ดูในทางระบายน้ำข้างบ้านฉันซิ น้ำแทบไม่ขยับ

F16 : ดูแต่ตรงนั้นไม่ได้หรอก ดูทั่วๆซิ ฉันว่าดีกว่าแต่ก่อนแยะ แต่ก่อนทางเดินมีแต่ขี้หมา ถุงพลาสติก ห่อขนม เดี๋ยวนี้ คนในชุมชนช่วยกัน ตั้งแต่ตารบประกาศให้เอขยะมาแลกไข่ มีคณะกรรมการชุมชนนำร่องกวาดถนน ลอกท่อ ตรงทางระบายน้ำ ขยะมันสะสม ทำลำบากด้วย ก็อย่างที่รู้ๆอยู่

ผู้วิจัย : เป็นอย่างไรหรือคะ

F16 : มีคนตีไม้ปิด ทำร้านขายของ ทำที่เก็บของ เดินไปดูซิ

F18 : เคยจ้างคนมาเก็บ ให้ 200-300 เค้ายังไม่เอา แถวนี้ฝนตกติดๆกัน 2-3 ชั่วโมง น้ำท่วม

ผู้วิจัย : มีปัญหาเรื่องขยะรุนแรงบริเวณอื่นๆในชุมชนอีกไหม

(เงียบ)

ผู้วิจัย : แล้วโดยทั่วไปล่ะ ถ้าดูแบบรวมๆแล้วป้าคิดว่า ปัญหาขยะในชุมชนเรามีไหม รุนแรงแค่ไหน

F21 : มันก็มีอยู่ทั่วไปแหละ คนมักง่าย ทำยังไงได้ ไปบังคับเค้าไม่ได้ มันกินเสร็จก็ทิ้ง มันทิ้งเราเก็บ เดี๋ยวนี้ต้องสามัคคีกันเก็บกวาดทางเดิน

F20 : มีประกวดซอยสะอาด ซอยบ้านฉัน ซอย 2 นะ ได้ที่ 1 สองครั้งติดกัน

ผู้วิจัย : ใครเป็นคนจัดการประกวดคะ

F20 : มูลนิธิ

ผู้วิจัย : ถ้าจะพูดว่าปัญหาขยะในชุมชนยังมีอยู่บ้าง แต่ไม่รุนแรงมากนัก เทียบกับก่อนมีโครงการขยะแลกไข่ ขยะแลกต้นไม้แล้ว ปัญหาขยะในชุมชนดีขึ้น พูดอย่างนี้ถูกไหมคะ

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มพยักหน้า : ใช่

F18 : เหลือแต่พวกทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ มักง่ายนั่นล่ะ คอยสร้างปัญหา

ผู้วิจัย : ตอนที่ชุมชนมีปัญหาขยะรุนแรง ทางชุมชนจัดการอย่างไร ในส่วนตัวเราจัดการอย่างไร

ผู้ร่วมสนทนาตอบพร้อมกัน : มีขยะแลกต้นไม้ ขยะแลกไข่

F16 : นำขยะมาใช้ประโยชน์ เด็กๆเอาขวดมาทำที่ใส่ดินสอ ขวดโพลาลีสทำกระถางต้นไม้

F19 : ช่วยกันทำความสะอาด ช่วยกันกวาดสนาม ทางเดิน เอาถังขยะมาใส่แยกขยะ

ขั้นโน้มน้าวใจ การแพร่กระจายนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้สามารถโน้มน้าวใจคนในชุมชน 70 ไร่ให้ยอมรับได้ เนื่องจากเป็นนวัตกรรมที่มีคุณลักษณะของนวัตกรรมทั้ง 5 ด้านสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชนดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อที่เหมาะสมกับท้องถิ่นคือ สื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิด (opinion leader) สื่อเสียงตามสายและใบปลิว ซึ่งแพร่กระจายนวัตกรรมไปสู่คนในชุมชนได้ค่อนข้างทั่วถึง รวมทั้งจัดตั้งแนวร่วมสร้างกระแสการยอมรับนวัตกรรมขั้นนำไปใช้ในชุมชน โดยให้คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครและเด็กที่มาร่วมกิจกรรมต่างๆกับมูลนิธิ เช่น ห้องสมุด หัดเต้น หัดรำ หัดร้องเพลง วาดภาพ ระบายสี เป็นผู้ริเริ่มใช้นวัตกรรมให้คนในชุมชนเห็นผล การแพร่กระจายนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้จึงสามารถโน้มน้าวใจคนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ยอมรับได้

ขั้นตัดสินใจ (decision stage) และขั้นนำไปใช้ (implementation stage) คือการตัดสินใจยอมรับและเข้าร่วมโครงการ Hovland, Janis และ Kelly (1968) กล่าวว่า การวัดความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจสามารถวัดได้จากการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (active participation) และระยะเวลาที่เกิดผล (duration of effects) จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้างอย่างไม่เป็นทางการ พบว่า หลังการแพร่กระจายนวัตกรรมเพียง 1 สัปดาห์ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกันเป็นจำนวนมาก เช่นคำกล่าวของเจ้าหน้าที่มูลนิธิสิกขาเอเชียและคนในชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกันว่า "หลังประกาศแรกๆคนมาเยอะ เยอะมากขนาดคนรับซื้อต้องมาถึงที่นี่ เอารถสิบล้อมาขน" และเมื่อผู้วิจัยไปเดินสำรวจชุมชนยังพบว่าหลายบ้านมีต้นไม้ที่ต้องใช้เวลามากพอควรจึงจะเติบโตมีขนาดเท่าที่พบ เช่น ต้นวาสนาที่เติบโตออกดอกชูช่อ หรือพลูด่างเลื้อยเต็มรั้วบ้าน เมื่อสอบถามชาวบ้านได้รับคำตอบว่า แลกมาจากมูลนิธิฯ และปลูกมาประมาณปีกว่าแล้ว (ดูภาพประกอบในภาคผนวก ง)

อย่างไรก็ตาม เมื่อคนในชุมชนนำนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้มาใช้อย่างเต็มรูปแบบระยะหนึ่งแล้ว จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มพบว่า กลุ่มคนที่เข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ได้แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆคือ กลุ่มที่ยังเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ และกลุ่มที่เคยเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้แต่หยุดร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การยอมรับนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ของชุมชน 70 ไร่ เป็นการยอมรับนวัตกรรมขั้นทบทวนการนำไปใช้ (confirmation stage) กล่าวคือ แม้ว่าคนในชุมชนยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้แล้วก็ตาม คนในชุมชนยังคงหาข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจของตน โดยหาข้อมูลจากประสบการณ์ตรง จากการสังเกตและพูดคุยกับเพื่อนบ้านและคนนอกชุมชน จนกระทั่งมีการตัดสินใจเกิดขึ้นอีกครั้ง ผลของการตัดสินใจดังกล่าวทำให้คนในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ หรือ 4 กลุ่มย่อยคือ (1) กลุ่มที่ยังคงใช้นวัตกรรมต่อไป (continued adoption) (2) กลุ่มคนที่เคยปฏิเสธมาแล้วเปลี่ยนใจมายอมรับนวัตกรรม (late adoption) (3) กลุ่มที่ยังคงปฏิเสธที่จะใช้นวัตกรรม (continued rejection) (ซึ่งมิใช่กลุ่มที่เป็นประเด็นการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ แต่ได้รับทราบข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง) (4) กลุ่มที่เคยใช้นวัตกรรม ต่อมาเลิกใช้นวัตกรรม (discontinued) รายละเอียดมีดังนี้

(1) กลุ่มที่ยังคงใช้นวัตกรรมต่อไป (continued adoption) เป็นกลุ่มที่นอกจากรู้สึกว่านวัตกรรมมีผลให้ชุมชนดีขึ้นแล้ว ยังภูมิใจในนวัตกรรมว่าเป็นของท้องถิ่นตน โดยมีการนำไปเผยแพร่พูดคุยหรือชักชวนคนนอกชุมชน อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้จะมาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้แบบมีเงื่อนไขคือ จะมาแลกเมื่อต้นเก่าที่ปลูกอยู่ตายไปและมาดูที่มูลนิธิแล้วมีต้นไม้สวยถูกใจ หรือมาแลก มา

ซื้อดิน กระถาง ปุ๋ย ไปบำรุงรักษาต้นไม้ที่มีอยู่ เงื่อนไขดังกล่าวมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดทางกายภาพของชุมชนคือ "ปลูกเยอะแล้ว ไม่มีที่ว่างให้ปลูกได้อีก" ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มที่ยังคงร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ทั้ง 4 กลุ่มคล้ายคลึงกับการสนทนากลุ่มที่ยกมาเป็นตัวอย่างในที่นี้คือ กลุ่มเด็กโต

ผู้วิจัย : จะเอาขยะแห้งมาแลกต้นไม้ แลกปุ๋ย ดิน หรือกระถางไปถึงเมื่อไร

F7 : แลกจนกว่างานจะเลิก

ผู้วิจัย : จะทำอย่างไรกับขยะที่บ้านถ้ามูลนิธิเลิกโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

F7 : เอาไปแลกไข่

ผู้วิจัย : คนอื่นๆล่ะ จะเอาขยะมาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ถึงเมื่อไร

F2 : จนกว่าจะเลิก และจะพยายามทำต่อไป

ผู้วิจัย : ทำอย่างไรบ้างคะ

F2 : แยกขยะ เพื่อให้ขยะลดลงและคนเก็บขยะแยกขยะได้ถูกต้อง

F6 : ถ้ามูลนิธิเลิกโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้นี้ หนูจะแยกขยะเหมือนเดิม

ผู้วิจัย : แยกแล้วเอาขยะไปไว้ที่ไหน

F6, F2, F5, F1, F4 ตอบพร้อมกัน: เอาไปขาย

ผู้วิจัย : น้องๆเคยเอาเรื่องขยะแลกต้นไม้ไปคุยกับเพื่อนๆหรือคนอื่นๆทั้งในชุมชน นอกชุมชนบ้างไหมคะ คุยว่าอย่างไร

F4 : คุยกับคนอื่น คุยว่า เธอควรเอาขยะไปแลกต้นไม้ ขยะที่บ้านเยอะ บ้านแคบ น่าจะปลูกต้นไม้

F2 : เคยคุยกับเพื่อนที่โรงเรียนว่า ที่ชุมชนมีขยะแลกไข่ ขยะแลกต้นไม้ เราเอาขยะมาใช้ประโยชน์ได้

F7 : คุยกับพี่ข้างบ้าน หนูถือต้นไม้กลับบ้าน เค้าถามหนูก็แนะนำเค้าให้เอาขยะมาแลกต้นไม้

F26 : แนะนำชุมชนอื่นว่าที่ชุมชนมีขยะแลกต้นไม้ ขยะแลกไข่

F5 : คุยกับเพื่อนที่โรงเรียน บอกว่า ที่บ้านเรามีขยะแลกด้วย เพื่อนบอกว่า เดี๋ยวจะมามาวันเดียวแล้วไม่มาอีก

F3 : คุยกับเพื่อนที่โรงเรียนว่าบ้านเรามีโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้

M1 : คุยกับเพื่อนที่บ้าน เธอไม่ไปบ้างเหรอ

ผู้วิจัย : นอกจากโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ของมูลนิธิที่นี้แล้ว ยังมีโครงการรณแบบเดียวกันนี้ที่ชุมชนอื่นไหมคะ รู้สึกอย่างไรกับชุมชนเหล่านั้น

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม : ไม่มี

F1 : อยากบอกให้เค้ามี

F26 : รู้สึกอยากชวนเพื่อนให้ร่วมโครงการ (รณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้) โครงการนี้ดีมากเลย

ผู้วิจัย : น้องๆทราบไหมคะว่าทำไมเดี๋ยวนี้คนมาแลกต้นไม้ลดลง

F1 : คงไม่มีที่วาง

M1 : เพราะมาแลกจนขยะหมด

ผู้วิจัย : ขยะหมดได้ยังไงคะ ก็คนเราต้องกินต้องใช้ทุกวัน

M1 : ขยะบางอย่างเค้าไม่รับแลก พวกถุงแกง

ผู้วิจัย : คนอื่นๆล่ะคะ ทราบไหมว่าทำไมเดี๋ยวนี้คนมาแลกต้นไม้ลดลง

F2 : ไม่มีที่ปลูก เพราะปลูกเยอะแล้ว อย่างบ้านหนู ตอนนี้ไม่มีที่วางแล้ว แต่บางทีก็มาแลกกระถางให้แม่ขยายพันธุ์ต้นไม้

F3 : ที่บ้านหนูก็ไม่มีที่แล้ว แต่ตอนนี้หนูมาอ่านหนังสือที่ห้องสมุดเพราะอยู่บ้านไม่มีเพื่อนเล่น หรือบางทีก็มาต่อกระถางไปใส่ต้นไม้ที่บ้าน

F4 : เวลาต้นไม้ที่บ้านตาย หนูก็มาแลกต้นใหม่ไป

F6 : ถ้าต้นไม้ที่มูลนิธิมาใหม่ๆสวยๆ หนูก็ไปเอาขยะมาแลกไว้ก่อนแล้วให้แม่หาที่วาง

(2) กลุ่มคนที่เคยปฏิเสธมาแล้ว เปลี่ยนใจมายอมรับนวัตกรรม (late adoption) จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการพบว่า มีชาวบ้านหลายคนที่เพิ่งมาร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ครั้งแรกหรือครั้งที่ 2-3 เช่น F19, F18, F10, M7 โดยคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านต่างๆนั่นเองที่มีผลต่อการเปลี่ยนใจของคนกลุ่มนี้ ดังข้อมูลจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการดังนี้

F19 : ฉันเพิ่งจะมาสองครั้ง ที่บ้านปลูกต้นไม้ไว้เยอะ ชอบ แต่ไม่เคยเอาขยะมาแลก ยกขยะให้เด็กแลกไข่ แลกต้นไม้ ส่วนมากต้นไม้ฉันซื้อจตุจักร พักหลังไปไม่ไหว ไกล เลยเดินมาดูที่มูลนิธิ ตามเด็กข้างบ้านมา เห็นต้นไม้สวย มีปุ๋ย มีดินให้แลก สะดวก ไม่ต้องไปไกล ...ไม่อยากให้เลิก (โครงการ) จะได้เอาไว้แลกดิน แลกปุ๋ย

F18 : ชอบต้นไม้ ที่บ้านมีปลูกหลายต้น ลูกๆซื้อมา เมื่อก่อนไม่ได้มาเพราะไม่มีที่ปลูก ตอนหลังนี้มาแลกให้ลูกๆไปปลูกที่มีนบุรี ไม่ต้องซื้อ (ลูกๆแยกครอบครัวออกไป

อยู่เขตมีนบุรี)...ที่แลกเอาไว้เองก็มีปุ๋ย เอาไว้ใส่ต้นไม้ ไม่ก็แลกดินไว้ผสมขยายพันธุ์ต้นไม้

F10 : เพิ่งมาเพราะเมื่อก่อนทำงาน ไม่มีเวลา ตอนนี้ไม่มีงานทำ เห็นคนแถวบ้านปลูกสวยดี ช่วยบังแดด ทำให้บ้านร่มรื่น เขียว สบายตา เลยมาแลกไปปลูกบ้าง จะได้ไม่เหงา ไม่เบื่อ

M7 : เมื่อก่อนเก็บขยะไว้แลกไข่อย่างเดียว ตอนนี้ไข่ที่บ้านเยอะแล้ว เลยเอามาแลกต้นไม้บ้าง ...เมื่อก่อนไม่มาแลกเพราะเก็บไว้แลกไข่ทำกับข้าวให้ลูก ต้นไม้ก็ชอบอยากได้ แต่เอาเรื่องปากท้องก่อน

(3) กลุ่มที่ยังคงปฏิเสธที่จะใช้นวัตกรรม (continued rejection) กลุ่มนี้มีไม่มากนักในชุมชน ส่วนมากเป็นกลุ่มคนที่ชาวบ้านระบุว่าติดยาเสพติดหรืออาศัยอยู่บ้านเช่าหรือไม่มีที่ปลูกหรือทำงานไม่มีเวลา ดังเช่นข้อมูลจากการสนทนากลุ่มดังนี้

ผู้วิจัย : เพื่อนบ้านล่ะ มีมาร่วมโครงการทุกบ้านไหม ทำไม

F18 : ไม่ทุกบ้าน บางบ้านไม่มีที่ เค้าก็ไม่มา

F16 : คนทำงานไม่มีเวลา

F19 : พวกติดผงก็ไม่มา พวกนี้นอนกลางวัน กลางคืนสูบยา เดินไปเดินมา ดีเหมือนกันไม่นอน ได้เป็นยามเฝ้า ...ถ้าเราดีกับเค้า ให้เงินกินข้าวบ้าง บางทีมาขอ ให้ไปห้าบาทสิบบาท บอกให้ช่วยดูๆ ในซอยนี้ของไม่เคยหาย พวกนี้ถ้าเราไม่ไปยุ่งกับเค้า เค้าไม่ทำอะไรเรา คนอยู่ในชุมชนเดียวกัน

F8 : พวกอยู่บ้านเช่าน่ะพี่ มาแลกน้อย คงคิดจะอยู่ชั่วคราว

ผู้วิจัย : อยากให้เค้ามาร่วมโครงการกับเราไหม

F18 : เฉยๆ แล้วแต่เค้า เค้าอาจไม่มีขยะ

ผู้วิจัย : เป็นไปได้หรือคะที่บอกว่าไม่มีขยะ

F18 : ถ้าอยู่ 2 คนไม่กินเหล้า ก็ไม่มีขยะมาแลก

(4) กลุ่มที่เคยใช้นวัตกรรม ต่อมาเลิกใช้นวัตกรรม (discontinued) สาเหตุของการเลิกใช้นวัตกรรมในกลุ่มนี้มิได้มาจากความไม่พึงพอใจในแนวคิดหลัก (concept) ของนวัตกรรม แต่มาจากความรู้สึกว่าการดำเนินงานของมูลนิธิในระยะหลังเน้นทางธุรกิจมากขึ้น[*] จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการที่บ้านชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านบางคนรู้สึกว่ามูลนิธิทำงานไม่จริงจัง เช่นกล่าวว่า "มูลนิธินี้เงียบ ทำอะไรไม่จริงจัง เค้าไม่ค่อยได้มาช่วยอะไรชุมชนนี้หรอก ดูของแจกเด็กซิ เด็กแสดงให้ขนมเด็กนิดๆหน่อยๆ แจกแต่มาม่า เด็กกินแล้วจะไปมีประโยชน์อะไร" นอกจากนี้การเลิกใช้นวัตกรรมยังมีสาเหตุจากข้อจำกัดทางกายภาพคือ ไม่มีที่ว่างให้ปลูกต้นไม้ได้อีก อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มนี้กลับพบว่าแนวคิดที่มีต่อนวัตกรรม รวมทั้งจินตสาระและวิสัยทัศน์ร่วมกันยังคงมีลักษณะไม่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ แต่เมื่อกล่าวถึงอุปสรรคของโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ คำตอบที่ได้รับจากผู้ร่วมสนทนากลุ่มมีดังนี้

ผู้วิจัย : ถ้าพูดถึงเป้าหมายของโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้นี้ในชุมชนเรา เป้าหมายคืออะไร คิดว่าเราไปถึงเป้าหมายหรือยัง ที่เหลืออยู่คืออะไร จะแก้ไขอย่างไร

F23 : เป้าหมายเพื่อให้ขยะลดลง ให้นิยมต้นไม้เยอะๆ

F24 : ให้ชุมชนมีแต่ต้นไม้ มองไปที่ไหนให้มีแต่สีเขียว

(เงียบ)

ผู้วิจัย : คนอื่นๆล่ะคะ คิดว่าเป้าหมายคืออะไร

F25 : ขยะน้อยลง บ้านเขียวสะอาด

F26 : ให้รักความสะอาด รักธรรมชาติ

F27 : ให้ชุมชนเขียวสะอาด ร่มรื่น เต็มไปด้วยต้นไม้ จะได้ลดมลพิษ จะได้สดชื่น

ผู้วิจัย : คิดว่าตอนนี้เราไปถึงเป้าหมายหรือยัง ถ้าสมมุติว่าไปถึงเป้าหมายแล้ว ให้ 100 % คิดว่าตอนนี้ไปถึงเป้าหมายกี่เปอร์เซ็นต์

F24 : 90 %

ผู้วิจัย : ทำไมให้ 90% ล่ะคะ อีก 10 % หายไปไหน

F24 : อีก 10 % เผื่อไว้ให้คนที่ไม่เคยมาร่วม แต่เดี๋ยวนี้ที่มูลนิธิเงียบไปแยะ

---

[*] หลังจากคุณวัณรบพ้นจากตำแหน่งประธานกรรมการชุมชนเมื่อต้นปี พ.ศ. 2542 แล้ว คุณวัณรบมีส่วนร่วมกับโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ลดลง แต่ยังคงดำเนินโครงการขยะแห้งแลกไข่ในชุมชนต่อไปและยังได้ขยายไปยังชุมชนอื่นๆอีก 18 ชุมชน โดยการดำเนินโครงการขยะแห้งแลกไข่นั่นจะนำต้นไม้มาวางให้แลกร่วมด้วย แต่จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมขยะแห้งแลกไข่ การสังเกตและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านพบว่า คนที่มาร่วมโครงการขยะแห้งแลกไข่ส่วนมากไม่แลกต้นไม้

ผู้ร่วมสนทนาคนอื่นๆพยักหน้า : ใช่

ผู้วิจัย : ทำไมล่ะคะ คิดว่าอะไรที่ทำให้คนไปร่วมลดลง หรือว่าทำไมเดี๋ยวนี้พวกเราไม่ไปกัน

F24 : ต้นไม้ไม่สวย มีแต่เก่าๆ บางบ้านเค้าก็ไม่มีที่ปลูก

F23 : ต้นไม้ที่ให้แลกสวยสู้ซื้อไม่ได้

F25 : เคยแลกมะลิมาปลูกตั้งนาน ไม่ออกดอก นานเข้าใบหงิกงอ

F24 : กุหลาบอยู่กับสิกขาสวยๆ มาบ้าน 3-4 วันตาย

F26 : ขยะตั้งเยอะ ได้ต้นไม้ต้นเดียว

F27 : ถ้าแลกไม่ได้ไม้กระถาง ได้แต่ไม้ถุง ถ้าเอาไม้กระถางต้องเพิ่มเงิน

F28 : เด็กเต้น เด็กรำ แสดงบนเวที ได้ของน้อย แจกแต่มาม่า

ผู้วิจัย : แล้วที่เห็นมีปลูกอยู่ที่บ้านพวกเรามาจากไหน ใช่ที่ไปแลกมาหรือเปล่าคะ

F23 : แลกบ้าง ซื้อบ้าง

ผู้วิจัย : ซื้อจากที่ไหนคะ

F23 : ที่มูลนิธินั่นล่ะ บางทีก็ซื้อจตุจักร

ผู้วิจัย : ถ้าให้เปลี่ยนจากขยะแห้งแลกต้นไม้เป็นขยะแห้งแลกอย่างอื่น อยากให้เปลี่ยนเป็นแลกขยะกับอะไร

F23 : แลกต้นไม้ดีแล้ว ไม่ได้อยากให้เปลี่ยน แต่อยากให้เอาต้นที่แข็งแรง ต้นที่มันสวยๆ มา

F24 : ฉันว่าไม่ต้องเปลี่ยนหรอก แต่ให้ทำเหมือนวัณรบได้ไหมล่ะ วัณรบแลกไข่ไม่ชั่งนะ ใครเอาขยะมา ก็ได้ไข่กลับบ้าน

F27 : ใช่ ของมูลนิธิให้ราคาขยะเท่าเอาขยะไปชั่งกิโลขาย อย่างกับขวดเบียร์เต็มถุง ราคาต้นไม้ 20-30 ไม่พอ ซื้อเอาดีกว่า

F26 : อย่าเปลี่ยนเลย คนที่นี่ชอบต้นไม้ แต่ก่อนคนมาแลกเยอะ เห็นสวยๆก็ไปแลกตามๆกัน ตอนหลังคงไม่มีที่ปลูก อีกอย่าง ที่แลกไปปลูกไม่ค่อยมีสวยๆ บางทีก็ตาย ถ้าอยากได้สวยๆต้องเพิ่มสตางค์ ไม่ก็ซื้อเอา จะเอาปุ๋ย เอาดิน ซื้อเอา ขี้เกียจแลก เอาขยะไปไม่พอแลกที่อยากได้

ผู้วิจัย : ที่บอกว่าต้นไม้ที่แลกไปปลูกตาย เราได้รดน้ำพรวนดิน ใส่ปุ๋ยบ้างไหม

F26 : โฮพี่ รดทุกวัน อีกอย่าง คนเดินผ่านไปมาชอบเด็ด ไม่รู้ทำไม เดินผ่านมือต้องจับต้องเด็ด

F24 : ขโมยต้นไม้ก็มี สงสัยพวกติดยา หรือไม่ก็พวกขี้เมา

F29 : เดี๋ยวนี้ที่มูลนิธิเด็กมันก็ไม่ค่อยอยากไปแล้ว ไปเต้นไปรำเหมือนเดิม ไม่มีอะไรพัฒนาให้เด็ก

F25 : น่าจะเพิ่มกิจกรรมให้มากกว่านี้

ผู้วิจัย : พวกเราชอบไม้ใบ ไม้ผล ไม้ดอก หรือผักสวนครัว

F23 : เมื่อก่อนมีกระเพรา แลกมาปลูกแล้วมันไม่สวย ไม่งาม ไม่เหมือนซื้อที่ตลาดมาทำกิน เค้าคงฉีดยา ใส่ปุ๋ยเร่ง ของเราใบหงิกๆงอๆ

F28 : ชอบไม้ผล อยากปลูกมะม่วง ปลูกทับทิม แต่ไม่มีที่

F24 : ชอบไม้ใบ มันเขียว มองดูชื่นใจ

F29 : ชอบไม้ดอก สีสวยๆ ชอบดอกโป๊ยเซียน มูลนิธิไม่เคยเอามา มันคงแพง หนูซื้อจากจตุจักร

ผู้วิจัย : ถ้าให้เปรียบเทียบระหว่างก่อนหน้าที่จะมีโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้และหลังมีโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ ในชุมชนเรามีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

F24 : ถ้าพูดกันตามความจริงก็ดีขึ้นเยอะนะ บ้านสะอาด ขยะลดลง เด็กๆมีกิจกรรม ไม่มั่วยา มั่วการพนัน โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กผู้ชายยังมีที่ติดเล่นเกม แต่ยังแบ่งเวลามาทำกิจกรรม

F23 : มันก็จริงแหละ เดี๋ยวนี้สภาพแวดล้อมดีกว่าแต่ก่อนเยอะ ขยะลดลง คนเก็บไปแลกไข่แลกต้นไม้ ต้นไม้ยังทำให้สดชื่น อากาศดี ฉันชอบนั่งหน้าบ้าน ดูแล้วเพลินสบายตาสบายใจ

ผู้วิจัย : ตอนนี้พวกเราไม่เอาขยะไปแลกต้นไม้กันแล้ว อย่างนั้นพวกเราทำอย่างไรกับขยะที่บ้าน

F27 : เก็บใส่ถังหน้าบ้าน

ผู้วิจัย : แยกขยะไหมคะ

F27 : ไม่แยก ขี้เกียจ พวกเก็บขยะขายมาเก็บไปเอง พวกขวด กระดาษ

F24 : ฉันแยกนะ แยกเอาไว้ให้คนที่เก็บขยะไปขาย

F23 : ฉันเก็บไว้ขาย อันไหนขายได้ เอาไปวางกองไว้หลังบ้าน ให้หลานเอาไปขายได้เงินกินขนม บ้านซอย 10 ซอย 33 รับซื้อ

F28 : ยกให้เด็กข้างบ้านเอาไปแลกไข่ บางทีก็ยกให้คนเก็บขยะขาย

F25 : หนูก็แยก แยกขยะเปียก ขยะแห้ง ขยะเปียกใส่ถังเหลือง ขยะแห้งใส่ถังเขียว ตารบบอกว่าขยะแห้งเอาไปหลอมมาใช้ใหม่ได้

F26 : เค้าเรียกรีไซเคิล

F25 : เออนั่นแหละ แต่ถ้าไม่แยกนะ คนเก็บขยะเค้าก็แยกลำบาก

จากบทสนทนาดังกล่าวเห็นได้ว่า กลุ่มคนที่เคยร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้แต่หยุดร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ในปัจจุบัน เคยยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้ เมื่อใช้ไประยะหนึ่งแล้วจึงพบว่ามีข้อจำกัดทางกายภาพคือ บริเวณบ้านที่ค่อนข้างคับแคบ ไม่มีที่ว่างสำหรับปลูกต้นไม้อีกต่อไป หรือรู้สึกว่าขั้นตอนการนำขยะมาชั่งเพื่อแลกกับต้นไม้ เป็นขั้นตอนที่ยุ่งยาก มีวิธีการเหมือนการซื้อขาย หรือไม่เห็นด้วยกับต้นไม้ที่มูลนิธินำมาให้แลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คนกลุ่มนี้คิดว่า นวัตกรรมมีคุณลักษณะด้านความเข้ากันได้ (compatibility) และความสลับซับซ้อน (complexity) ที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับตน แต่ยังคงเห็นด้วยกับแนวความคิดหลักของนวัตกรรม นั่นคือ เห็นว่านวัตกรรมนี้ยังคงมีคุณลักษณะเด่นด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (relative advantages) และการสังเกตเห็นผลได้ (observability) คือ ทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น เมื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกกลุ่มกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังจากมีโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้ คำตอบที่ได้รับเหมือนกันทุกกลุ่มคือ ชุมชนเปลี่ยนแปลงเยอะ ปัญหาขยะในชุมชนดีขึ้น เช่น

F13 : (ชุมชน) เปลี่ยนแปลงเยอะ ขยะน้อยลง ชุมชนเขียวสะอาด เพราะคนมาแลกเยอะ ทุกคนอยากได้ต้นไม้ มูลนิธิดวงประทีปก็ยังเอามาแลก

F8 : ชุมชนอื่นก็มาแลก เค้ารู้ มีคนคุย

F9 : ชุมชนสะอาดขึ้น

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่เขตคลองเตยเป็นการยอมรับนวัตกรรมขั้นทบทวนการนำไปใช้ (confirmation Stage) โดยบุคคลที่เคยปฏิเสธหรือยอมรับนวัตกรรมไปแล้วมีการแสวงหาข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของตนจากการพูดคุยกับเพื่อนบ้าน และคนนอกชุมชน จากการสังเกตเห็นผลของนวัตกรรมในกลุ่มเพื่อนบ้าน รวมทั้งจากประสบการณ์ตรงของตนเอง มีผลให้มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกันนวัตกรรม 4 กลุ่มในปัจจุบันคือ (1) กลุ่มที่ยังคงใช้นวัตกรรมต่อไปแต่ใช้อย่างมีเงื่อนไขเนื่องจากข้อจำกัดทางกายภาพของที่อยู่อาศัยหรือประสบปัญหากับคุณลักษณะด้านความเข้ากันได้ของนวัตกรรม (2) กลุ่มที่เลิกใช้นวัตกรรมเนื่องจากข้อจำกัดทางกายภาพด้านที่อยู่อาศัยและลักษณะต้นไม้ที่ต้องการซึ่งเป็นปัญหาของคุณลักษณะด้านความเข้ากันได้และไม่พอใจการตีราคาขยะโดยการชั่ง ซึ่งเป็นคุณลักษณะด้านความสลับซับซ้อนของนวัตกรรม (3) กลุ่มที่ยังคงปฏิเสธที่จะใช้นวัตกรรม เนื่องจากวิถีชีวิตส่วนตัวไม่พร้อมที่จะนำนวัตกรรมไปใช้ เช่น ติดยา

เสพติด ทำงานไม่มีเวลา เป็นต้น (4) กลุ่มที่เคยปฏิเสธมาแล้ว เปลี่ยนใจมายอมรับนวัตกรรม เนื่องจากสังเกตเห็นผลของการใช้นวัตกรรมที่เพื่อนบ้านได้รับ